

Norra Djurgårdsstaden

Kvalitetsprogram för gestaltning till detaljplan för Lilla Gasverket

Maj 2016

rev. 2016-09-14

Bilaga till planbeskrivning

DNR. 2015-07691-54

Inledning	3
Om Norra Djurgårdsstaden & kvalitetsprogrammet	3
Om Hjorthagen & Gasverket	4
Om stadens vision	6
Om planområdet	7
Generella principer	8
Planbestämmelser	10
Utformning av offentliga miljöer	12
Evenemangstorget och luftledningsstråket	12
Aktivitetstorget	14
Utformning byggnadsprojekt	16
Hus 8	16
Hus 14	24
Hus 20	30
Hus 27	36
Bilaga	42
Metodikredovisning	42

Granskningshandling

Stadsbyggnadskontoret
Registraturen
Box 8314
104 20 Stockholm
stadsbyggnadskontoret@stockholm.se
Diarienummer 2015-07691-54

Information om programmet lämnas av:

Caroline Johansson
08-50827571
caroline.i.johansson@stockholm.se

Medverkande på Stadsbyggnadskontoret

Planhandläggare
Caroline Johansson
Per Jacobsson (Tengbom)
Karttekniker
Sanna Norrby

Övriga medverkande

Presentationsmaterial har tagits fram av byggherren JR Kvarterfastigheter genom deras arkitekter Konzept, samt av landskapsarkitekt, Sweco, anlitad av staden.

Illustrationsplan samt perspektiv över Evenemangstorget och Aktivitetstorget har tagits fram av Sweco.

Flygbild med fotomontage är framtaget genom Arrhov Frick Arkitekter, med underlag från stadsbyggnadskontoret.

Övriga illustrationer har tagits fram av stadsbyggnadskontoret. Illustrationerna ska betraktas som ett arbetsmaterial under framtagande. Illustrationerna har delvis beskurits av stadsbyggnadskontoret.

OM NORRA DJURGÅRDSSTADEN & KVALITETSPROGRAMMET

En miljöstadsdel i världsklass

År 2030 ska Stockholm vara främst gällande omställningen till det klimatanpassade samhället. Vår stad är redan i dag världsledande i att utveckla, marknadsföra och tillämpa ny energi- och miljöteknik och denna position ska förvaltas och stärkas. Norra Djurgårdsstaden har särskilt goda möjligheter att bli en internationell förebild inom hållbart stadsbyggande. Här kommer den växande storstaden att kunna förenas med de värden som gör Stockholm unikt: närheten till vatten och natur. Genom innovativ miljöteknik och kreativa lösningar kommer Norra Djurgårdsstaden att bli ett skyltfönster för hållbart stadsbyggande.

Stadsutvecklingsområdet Norra Djurgårdsstaden kommer att få minst 12 000 nya bostäder och 30 000 nya arbetsplatser, allt från hamnanknutna verksamheter till företag inom finansiella tjänster, media och etableringar inom tjänste- och kultursektorn. Stadsdelen, som finns i ett av Stockholms bästa lägen i gränslandet mellan stenstad och natur kommer att bli en levande och vital del av innerstaden.

Norra Djurgårdsstaden kommer att erbjuda en urban miljö präglad av mångfald, både arkitektoniskt och livsstilsmässigt. Boende och verksamma kommer att uppmuntras till egna initiativ och en ansvarsfull livsstil som också skapar goda sociala relationer. En blandning av bostäder, arbetsplatser och service skapar förutsättningar för att människor med olika bakgrund och i olika åldrar ska lockas till att bo, leva och arbeta i Norra Djurgårdsstaden.

Miljöprofil

I miljöprogrammet 2008-2011 fastslår kommunfullmäktige i Stockholm stad att erfarenheterna från Hammarby Sjöstad ska tas till vara och att två bostadsprojekt ska planeras med en tydlig miljöprofil. I budgeten för 2008 pekas Norra Djurgårdsstaden ut som ett av två områden med vision att skapa en miljöstadsdel i världsklass. Beslutet ligger i linje med stadens vision för 2030 – ”Ett Stockholm i världsklass”. Enligt visionen ska Stockholm 2030 vara både världsledande i att utveckla, kommersialisera och tillämpa ny energi- och miljöteknik och en stad där det skapas stadsutvecklingsprojekt som utgör internationella föredömen. Miljöprofilområdena tjänar tre viktiga syften:

- ▶ De ska befästa Stockholms position som en ledande huvudstad i klimatarbetet.

- ▶ De ska stödja marknadsföringen av svensk miljöteknik.
- ▶ De ska vara föregångare som utvecklar ny teknik som senare kommer allt bostadsbyggande i Stockholm till godo.

Då miljöfrågorna inom projektet spänner över systemgränser och berör många kunskapsområden är det viktigt att de samordnas väl. De mål och åtaganden som tas fram måste vara tydliga och uppföljningsbara och formuleras i samförstånd mellan berörda aktörer. Redan på planeringsstadiet är det viktigt att ta hänsyn till hur och vem som ansvarar för uppföljning av mål och åtaganden. Genomförandet och utformningen av den speciella miljö- och kretsloppsatsningen för Norra Djurgårdsstaden kommer att regleras i andra former än i detta kvalitetsprogram för gestaltning.

Kvalitetsprogrammet

Kvalitetsprogrammet är en bilaga till detaljplanen och redogör för områdets planering och utformning. I bilagan presenteras principerna för utformningen, d.v.s. hur utomhusmiljöerna gestaltas och hur de befintliga byggnaderna kan omvandlas. Beskrivande texter är framtagna av byggherren och dess arkitekt samt landskapsarkitekt anlitad av staden. Kvalitetsprogrammet utgör ett komplement till detaljplanen och hänvisas till i det exploateringsavtal som tecknas mellan exploateringsnämnden och byggherren. Syftet med kvalitetsprogrammet är att samordna och skapa gemensamma kvaliteter i den befintliga bebyggelsen, och att samordna utformningen av allmän plats inom planområdet. Kvalitetsprogrammet ska utgöra ett för staden och byggherren gemensamt underlag för projektering, bygglovhantering, byggande och förvaltning av bebyggelsen inom planområdet.

Avsikten är att lägga fast en kvalitetsnivå som staden och byggherren gemensamt enats om, både för de enskilda byggnadsprojekten som för stadens egna anläggningar. Inom ramarna för denna kan sedan mindre förändringar göras, om de kan ske med bibehållen eller högre kvalitet. Genom att tidigt klargöra byggherrens och stadens ambitioner för detaljutförandet ökar möjligheten att säkerställa kvaliteterna vid genomförandet. Kvalitetsprogrammet godkänns av stadsbyggnadsnämnden och utgör därefter vägledning för projektens bygglovprövning.

OM HJORTHAGEN & GASVERKET

Hjorthagen

Hjorthagen är en stadsdel med befintlig bebyggelse, främst i form av ett bostadsområde med bebyggelse som tillkommit under olika epoker från 1897 till 1965. Området består av småskalig stadsbebyggelse med låga flerbostadshus med butiker i bottenvåningen placerade längs grönskande stadsgator. Som kontrast till detta finns här också de för sin tid radikalt modernistiska vita bostadshusen i Abessinien. Atmosfären i Hjorthagen präglas av dess bakgrund som arbetarstadsdel knuten till gasverket och hamnen och dess läge som förstad strax utanför den sammanhängande innerstadens puls och liv.

Gasverket

I mer än hundra år har gasen och gasverket haft en direkt påverkan på det dagliga livet för stockholmarna. Gasverket är ett av Stockholms mest storartade kommunaltekniska projekt med betydande samhällshistoriskt värde. Anläggningens storlek och höga ambitionsnivå är kopplat till storstaden och huvudstaden Stockholm som ville manifesteras sin ställning genom storslagna projekt. Den för sin tid högteknologiska anläggningen fick en praktfull arkitektonisk form med stora kvaliteter både i placering, gestaltning, materialval och den parkliknande inramningen. Den höga ambitionen präglar också de senare utbyggnadsperioderna även om de dekorativa inslagen fått vika för det mer funktionella. I de fem gasklockorna från olika epoker kan den tekniska utvecklingen följas och de representerar tydligt anläggningens teknikhistoriska värde. Gasverksområdets förtätade miljö har en stark karaktär med stora upplevelsevärden. Det är ett industriminne som saknar motsycke i landet och som har få motsvarigheter även internationellt sett.

Stockholms första gasverk, Klaragasverket, anlades 1853 i privat regi. Stockholms stad löste in gasverket 1885, vilket, liksom flera andra företeelser som vatten, avlopp m.m. blev en kommunal angelägenhet. När en utökning av gasproduktionen blev aktuell, beslöt stadsfullmäktige 1889 att ett nytt gasverk skulle anläggas i Hjorthagen. Här fanns hamn, järnvägsförbindelser och goda möjligheter att expandera. Anläggningsarbetena för Värtagasverket påbörjades 1890 under ledning av ingenjören Adolf Ahlsell. Anläggningen planerades med senaste teknik och omfattade en gasklocka och ett tiotal hus för olika funktioner som stod klara 1893.

Staden önskade att de kommunaltekniska framstegen skulle avspeglade sig i arkitekturen. Som arkitekt anlätades den unge Ferdinand Boberg. Arkitekturen fick ett mycket personligt uttryck med såväl moderna amerikanska influenser som historiska referenser. Anläggningen samkomponerades men varje byggnad gavs en anpassad form allt efter funktion.

Gasverket ca 1892 (copyright Peter Nyblom)

Gasverket 1900 (Stadsmuseets arkiv)

Gasverket på 1920-talet (Stadsmuseets arkiv)

Byggnaderna grupperades kring en huvudgata och stor omsorg lades vid markplaneringen.

Gasförbrukningen ökade kraftigt varför det 1898 beslöts att ytterligare en gasklocka och en ammoniakfabrik m.m. skulle byggas. Boberg utförde ritningarna även för den andra byggnadsetappen som avslutades 1901. Fasaderna utfördes i rött tegel med dekorativa inslag och noggrant utformade detaljer. Taken täcktes med engelskt skiffer, socklarna högs i granit från platsen och portalerna utfördes i kalksten.

Gasverket i Värtan förnyades kontinuerligt under 1900-talet med stora utbyggnader 1905-1907 med Hjalmar Westerlund som arkitekt och under 1930- och 1940-talen bl.a. efter Åke Tengelin's ritningar. En tredje gasklocka uppfördes 1912 i öppen konstruktion av engelsk typ. Den fjärde klockan tillkom 1931 med klockhus av stål. Kolgasverket lades ner 1972 och ersattes av ett spaltgasverk där anläggningen står fritt utan byggnad som skal. Ytterligare en gasklocka, en klotrund högtrycksklocka tillkom vid denna tid. Med tiden kom den nya bebyggelsen mer utformas i en strikt funktionell arkitektur.

Stora delar av gasverket är till det yttre relativt oförändrat trots en förändrad teknisk process. Gasproduktionen är nu helt avvecklad och det mesta av den äldre produktionsutrustningen är rivn medan de flesta av byggnaderna är bevarade. Planstrukturen som ursprungligen lades ut har sitt ursprung i gasverkets produktionslinje med råvaruintagen vid kajen i öster och färdig gas i gasklockorna i väster.

Hus 20, 27, 30 och 14 ca 1893 (Stadsmuseets arkiv)

Hus 8 och Scrubberhuset (Stadsmuseets arkiv)

Hus 20, 27, 30 och 14 hösten 2015 (samma vy som ovan)

Relief av S:t Erik på hus 20 hösten 2015

Hus 14, 9, 8 och 20 hösten 2015

Härden med kåpa i hus 14 hösten 2015

OM STADENS VISION

Vision för Gasverket

Gasverket är ett kulturhistoriskt värdefullt område som saknar motstycke i Sverige. Stadens vision för hela Gasverket, *Från stängd industri till öppen stad*, är att området både ska bidra till ett väl fungerande vardagsliv för boende och arbetande i Hjorthagen, med service, omsorg, skola och mötesplatser för alla samt vara ett av Stockholms självklara besöksmål. Gasverket ska vara en spännande miljö med högklassig kultur, intressanta verksamheter och historiska vingslag. I visionen *Från stängd industri till öppen stad* har följande mål har satts upp för Gasverksområdet:

1. Gasverkets unika karaktär, identitet och kulturhistoriska värden ska tas till vara.
2. Gasverkets byggnader, den fysiska strukturen och dess topografiska förutsättningar ska i så stor utsträckning som möjligt bevaras och i den framtida stadsdelen vara tydligt avläsbara.
3. Gasverket ska fyllas med nya verksamheter och präglas av liv och mångfald där kultur utgör ett centralt inslag.
4. Gasverket ska vara en plats för möten – öppet, inkluderande, tillåtande och välkomnande.
5. Gasverket ska erbjuda service för hela Hjorthagen.
6. Gasverkets omvandling ska förstärka de fysiska kopplingarna mellan området och befintliga Hjorthagen.
7. Gasverket ska vara tryggt och levande dygnet runt med en blandning av verksamheter som kultur, skola, bibliotek, idrott, handel, kontor och bostäder.
8. Gasverkets omvandling ska vara en förebild ur såväl hållbarhetsperspektiv som ur ett antikvariskt perspektiv. Verksamheter som etableras bör stödja Norra Djurgårdsstadens miljöprofil.
9. Gasverket ska vara en spännande plats där ny högkvalitativ arkitektur möter den befintliga gasproduktionsbebyggelsen. Ny bebyggelse ska utformas med samma höga ambitionsnivå i utförande och gestaltning som de ursprungliga byggnaderna.

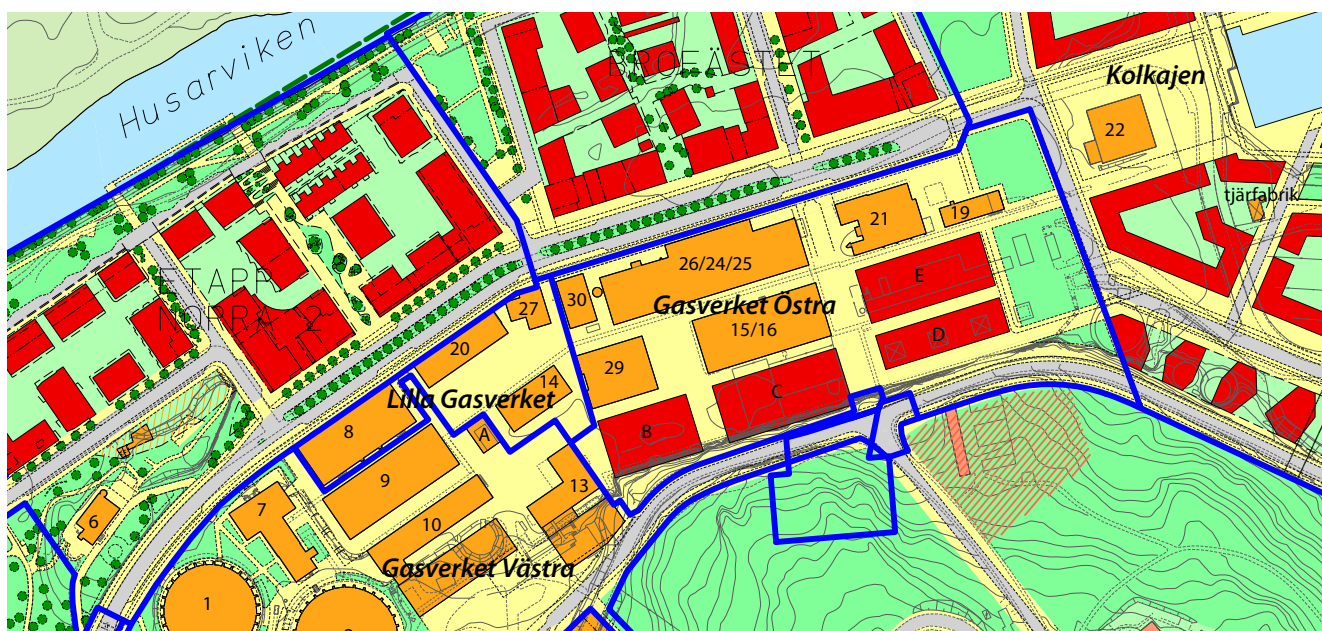
Tidig visionsbild över Evenemangstorget i Gasverket (Aaro arkitektkontor)

OM PLANOMRÅDET

De fyra byggnader som ingår i detaljplanen för Lilla Gasverket ritades av Ferdinand Boberg och Åke Tengelin. Byggnaderna (hus 8, 14, 20 och 27) och utemiljön utgör ett kärnområde inom riksintresset för Stockholms innerstad med Djurgården. De höga kulturvärdena medför att bevarande av byggnaderna, inklusive utemiljön, är det främsta syftet med planen.

Planförslaget möjliggör ny användning i byggnaderna; centrum och kontorsändamål anpassat till kulturhistoriska

värden. För hus 14 och 20 möjliggörs även bostäder i de övre våningsplanerna. Byggnaderna är unika i sitt slag varför det är viktigt att bottenvåningarna till stora delar är publika, i form av kaféer, restauranger och butiker, så att fler människor har möjlighet att ta del av den kulturhistoriska miljö som Gasverket utgör. Centralt i området ska ett evenemangstorg skapas där olika aktiviteter såsom evenemang, försäljning, matmarknader kommer att ske. I området finns också ett aktivitetstorg, en plats som uppmuntrar till fysisk aktivitet.

Gasverksområdet inom Norra Djurgårdsstaden och Hjorthagen. Planområdet - Lilla Gasverket - står utmarkerat

Byggherrar och Arkitekter

ALLMÄN PLATSMARK

PLATS/VÄG RITAD AV

Evenemangstorget Sweco Architects

Aktivitetstorget Sweco Architects

KVARTERSMARK

BYGGNAD	ANVÄNDNING	BYGGHERRAR	ARKITEKTER
Hus 8	Centrumändamål (handel, kontor)	JR Kvartersfastigheter	Koncept Stockholm
Hus 14	Centrumändamål (restaurang, kontor) och bostäder	JR Kvartersfastigheter	Koncept Stockholm
Hus 20	Centrumändamål (restaurang, kontor) och bostäder	JR Kvartersfastigheter	Koncept Stockholm
Hus 27	Centrumändamål (handel, café, kontor)	JR Kvartersfastigheter	Koncept Stockholm

Befintliga byggnader

Befintliga byggnader

När Gasverket omvandlas och byggnaderna fylls med nya verksamheter så kan den nya användningen innebära att vissa anpassningar behöver göras. Anledningar kan exempelvis vara klimat- och ljudkrav, utrymningskrav eller förändras av funktions-skäl för den nya verksamheten. Byggnaderna är också i behov av renovering och underhåll.

Utöver de värden som skyddas i detaljplanen genom skydds- och varsamhetsbestämmelser samt utformningsbestämmelser, har dessa generella principer tagits fram. De generella principerna har sin utgångspunkt i den antikvariska förundersökning som tagits fram för Gasverksområdet (Antikvarisk förundersökning Gasverket i Värtan, Nyréns Arkitektkontor, 2010). Målsättningen är att få ett samordnat förhållningssätt inom hela Gasverksområdet. Principerna i detta kapitel gäller alla befintliga byggnader inom planområdet. I kapitlet där respektive byggnad redovisas framgår vilka byggnadsspecifika åtgärder som planerats med anledning av den tilltänkta nya verksamheten. Som bilaga till kvalitetsprogrammet ligger en metodikredovisning framtagen av byggherrens arkitekt, Konzept. Denna redogör för vilka principer som följts vid framtagandet av förslagen till ombyggnad av de befintliga byggnaderna.

Principer för renovering och underhåll

Exteriörer med sina karaktäristiska byggnadsdelar bibehålls och restaureras. I de fall som fasaden är i behov av komplettering med nytt tegel ska val av tegelsort och fog utgå från och anpassas till respektive byggnad. Byggnadernas inre hanteras olika beroende på deras respektive kulturhistoriska värde och känslighet. De interiörer som befunnits ha särskilt värde och bedömts ha hög känslighet hanteras som projekt med inslag av restaurering. Då interiöra tillägg gestaltas tas rumsvolymernas kulturhistoriska värde tillvara genom att tilläggets skala och uttryck inordnas i arkitekturen. Det är viktigt att rumsvolymer fortfarande är tydligt avläsbara.

Principer för tak och takavvattning

Ny taktäckning ska vara av plåt eller papp. Färgen ska vara röd eller svart. I de fall invändig takavvattning ursprungligen har tillämpats bör den även fortsättningsvis tillämpas. Ny utvändigt takavvattning bedöms innebära stora konsekvenser för fasadarkitekturen.

Om det för enskilda byggnader kan motiveras en utvändigt takavvattning, så är dess placering, utformning, material-

tet, färgsättning och utförande en viktig arkitektonisk uppgift.

Det system som läggs till bör vara återhållsamt och inordna sig. Metoder för att åstadkomma detta kan vara att, om möjligt, inordna stupröret i fasadarkitekturen, och/eller undvika en placering nära byggnadens hörn. Generellt sett ger plåttak en fotränna med stuprör och papptak en hängränna med stuprör. Färgen ska vara röd för att inordna sig i tegelfasaderna. Utförandet av plåtdetaljeringen är avgörande för att resultatet inte ska bli misslyckat. Det ska vara återhållsamt, och stuprören bör ha skarpa knän. Stuprörets möte med marken ska vara arkitektoniskt genomtänkt.

Exempel på energiförbättring i ett äldre dörrparti vid Medborgarplatsens bibliotek

Principer för skärmtak

Nya skärmtak ska ha ett formspråk som tar hänsyn till respektive byggnads uttryck. För att hålla ett samordnat uttryck inom gasverksområdet bör materialen vara desamma. De ska utformas av plåt, med ett nätt uttryck, och fästas in i byggnaden på ett varsamt sätt. Skärmtak ska inte bäras av pelare.

Principer för energiförbättringar

För att klara de klimatkrav och ljudkrav som nya verksamheter ställer på byggnaden ska förbättringar göras på tak, fönster, dörrar och golv. För de flesta byggnader har exteriören prioriterats varför de isolerats invändigt. Kraven bedöms klaras utom åtgärder på väggarna.

Isolering av tak sker antingen ut- och invändigt eller i en kombination av de båda, med utgångspunkt i varje enskild byggnads antikvariska värden. Fönster isoleras invändigt, exempelvis genom ett nytt inre fönsterparti. Dörrar bör om möjligt ges en invändig isolering genom ett nytt dörrparti innanför det befintliga. Bottenplattan kan isoleras.

Skyltning

Skyltning ska anpassas till stadsbilden och utformas så att de berikar staden, samverkar med byggnadernas utformning och underordnas det kulturhistoriska värdet. Skyltning och vägvisning utformas dels så att antalet skyltar minimeras genom samutnyttjande av stolpar dels så att orienteringen inom området speciellt beaktar behov för personer med nedsatt orienteringsförmåga. Ett gemensamt skyltprogram ska tas fram av exploateringskontoret och inblandade byggherrar.

Belysning

Principen för utformning av belysning och armaturval är att de ska vara mycket diskret. En armaturtyp för gator, Scala Midi, och en typ för parker, Hess Novara. Design och färgsättning är vald med tanke på att det ska fungera både i nybebyggelsen och i den historiska gasverksmiljön. På utvalda platser utförs anpassad effektbelysning som komplement till allmänbelysningen. Ett belysningsprogram för hela utbyggnadsområdet är framtaget, daterat 2008-02-14, med uppdateringar för gasverksområdet, daterat februari 2015. Belysning ska samordnas mellan allmän platsmark och kvartersmark i ett samarbete mellan exploateringskontoret och inblandade byggherrar.

Konstnärlig utsmyckning

I redan färdigställda och kommande projekt bidrar byggherrarna inom Norra Djurgårdsstaden till områdets konst-satsning. Detta kan röra konstnärlig utsmyckning inne i, eller på byggnaderna liksom utomhus på gårdarna. Det är en målsättning att detta kommer att ske även i denna etapp. Ett övergripande program för offentlig konst har utarbetats tillsammans med Stockholm Konst, ingen offentlig konst har ännu planerats inom Gasverket.

Utrustningsprogram

Ett utrustningsprogram för den nya bebyggelsen i Hjorthagen har tagits fram. Utrustningsprogrammet är tänkt som ett stöd vid projektering av gaturum, parker och kvartersmark i de olika delområdena i Norra Djurgårdsstaden. Det ska ge riktlinjer för materialval, färgsättning och karaktär på utrustning. Vissa föreslagna produkter som stamskydd, markgaller och pollare utformas specifikt för den nya stadsdelen. Andra är hämtade från olika utrustningsföretag. Utrustningsprogrammet ska vara en sammanställning av de produkter som ska användas i området.

Dagvattenhantering

Gasverksområdet är hårdgjort, inga av husen har gårdsmark och byggnaderna är antikvariskt skyddade och kan inte förses med gröna tak. Eftersom byggherren inte kan fördröja eller omhänderta takvattnet leds detta direkt på ledningsnätet. Ledningsnätet anpassas för detta.

Dagvatten inom gasverksområdet kommer att samlas upp i rännor som löper genom området och avvattnas direkt på ledningsnätet. Rännorna kan bidra med en viss fördröjning av dagvattnet. Öster om Terminalgatan kommer dagvattnet ledas via rännor till Stadsparken där det kan fördröjas.

Planbestämmelser

I detta avsnitt ges en kort beskrivning av planbestämmelser gällande markanvändning, syftet med skydds- och varsamhetsbestämmelser samt de för detaljplanen generella skydds- och varsamhetsbestämmelserna. De för byggnaderna specifika bestämmelserna redogörs för under respektive byggnad.

Även i planbeskrivningen redogörs för skydds- och varsamhetsbestämmelserna, varför delar av nedanstående text återfinns även där. I planbeskrivningen görs hänvisningar till kvalitetsprogrammet för ytterligare förtydligande.

Markanvändning

När ny markanvändning prövas i befintliga byggnader är de befintliga byggnadernas kvaliteter utgångspunkt. Detta innebär de förändringar och tillägg som görs ska vara nödvändiga och hålla minst lika hög arkitektonisk kvalitet som den befintliga byggnaden. nödvändiga åtgärder som flertalet byggnader står inför är att öppna upp bottenvåningarna för exempelvis entréer, brandutrymning, förbättra kopplingen med miljöerna utanför och tillgänglighetsanpassas.

Användningsbestämmelsen Q är vald för att området har stora kulturhistoriska värden och för att poängtera att användningen ska utgå från befintlig byggnad. Hus 8 och hus

27 har bestämmelsen Q1, som i grunden innebär användning anpassad till byggnadens kulturhistoriska värde, men med en specificering; centrum- och kontorsändamål anpassat till byggnadens kulturhistoriska värde med i huvudsak publik verksamhet i bottenvåningen. Hus 14 och hus 20 har bestämmelsen Q2 som utöver ovanstående även möjliggör bostäder i de två övre våningsplanen.

Skydds- och varsamhetsbestämmelser

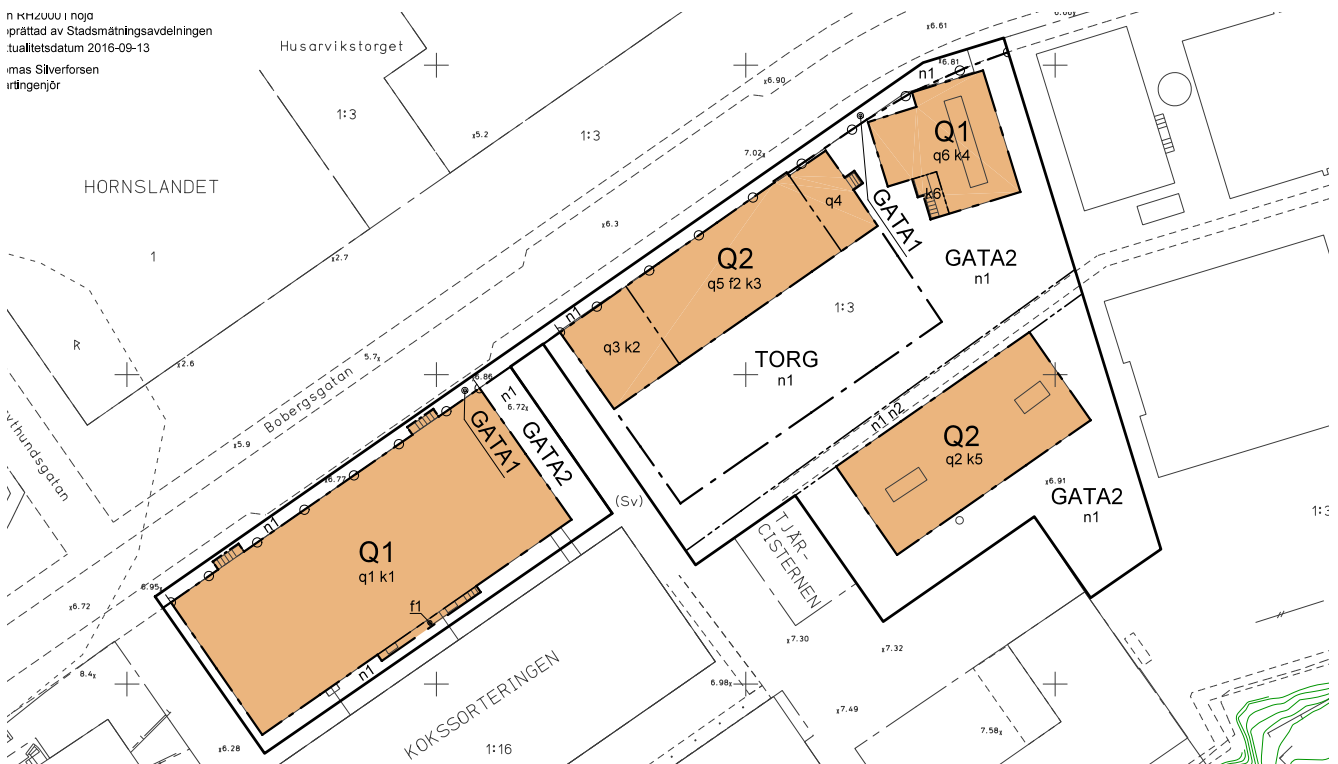
Skyddsbestämmelserna (q) syftar till att bevara de kulturhistoriska värden som är viktiga för att områdets karaktär och särart ska bestå. Främst gäller detta byggnadernas konstruktion och yttre utformning, men också vissa element i interiör inredning samt i den yttre miljön.

Varsamhetsbestämmelserna (k) omfattar de element som är viktiga att beakta vid förändringar för att den industriella karaktären i byggnaderna ska kvarstå. Även enstaka rester kan berätta en intressant historia.

Generella skyddsbestämmelser

De generella skyddsbestämmelserna gäller för samtliga byggnader. Eftersom byggnaderna har stort kulturhistoriskt värde får de inte rivas. Byggnadernas befintliga volymer ska bevaras, vilket betyder att inga på- eller tillbyggnader får göras. Dock får en ny lastkaj vid hus 8 uppföras.

in KML2000 i noja
iprättad av Stadsmåtningsavdelningen
tvallettsdatum 2016-09-13
mas Silverforsen
rtingenjör

Utdrag ur plankarta Lilla Gasverket

Generella planbestämmelser för byggnader

Utformning

- Tak ska utföras med svart papp, röd papp eller plåt.

Skyddsbestämmelser

- Byggnader får inte rivas
- Befintliga byggnadsvolymer och fasader med ornament ska bevaras.
- Bärande konstruktioner (sockel, tegelmurverk, skorstenar och takkonstruktion med lanterniner) ska bevaras. Bjälklag får ersättas med nya. Källare får anordnas.
- Befintliga fönster- och dörröppningar får inte sättas igen. Huvuddelen av befintliga portar/dörrar ska bevaras i befintligt dörrhål.
- Byggnader ska underhållas så att de inte förfaller. Underhållsarbeten ska utföras med material och metoder anpassade till byggnadens kulturhistoriska värden.

Varsamhetsbestämmelser

- Yttertakets släta och obrutna takfall och smäckra utförande vid takfot och i anslutningar till t.ex. lanterniner ska beaktas vid ändring för isolering, takfönster, rökluckor och ventilation. Nya håltagningar för ventilation och rökluckor ska göras restriktivt.
- Fönster som är igensatta får återskapas.
- Vid ändring ska fönster till form, material, indelning och proportioner vara lika ursprungliga.
- Vid ändring ska äldre snickerier, detaljer, trappor, fönsterbänkar, dörrkarmar och produktions-teknisk utrustning beaktas.

Byggnadernas tegelfasader, fönstersättning och Bobergs uttrycksfulla ornament ska bevaras.

Med bärande konstruktion menas sockel, tegelmurverk, skorstenar, inre bärande väggar samt takkonstruktion, som takstolar. Sockeln får dock brytas på hus 8 mot gränden där tidigare portar öppnas upp, på hus 14 där portar tidigare funnits samt i mittenpartiet på hus 20.

Eftersom byggnaderna får ny användning krävs att dörrar både är brandsäkra och kan ge ett klimatskydd. Detta innebär att befintliga dörrar inte kan användas på samma sätt som tidigare, dock ska de bevaras i befintliga håltagningar. Dörrarna kan stå uppställda utåt eller inåt beroende på hur de är infattade. Helst ska det vara möjligt att stänga dörrarna när verksamheten i byggnaden är stängd. Detta för att områdets karaktär inte ska gå förlorad (se exempel sid 8).

Befintliga håltagningar för fönster och dörrar får inte sättas igen. Idag är ett flertal fönster täckta med skivor. Dessa ska tas bort. Byggnaderna ska underhållas så de inte förfaller. Underhållsarbeten ska utföras i huvudsak med ursprungliga

material och tekniker anpassade till byggnaderna så att det kulturhistoriska värdet inte minskar. För området finns bland annat framtaget tegel av olika kulör som passar till de befintliga byggnaderna.

Generella varsamhetsbestämmelser

Principer för hur isolering av tak ska ske för att klara varsamhetsbestämmelsen finns beskrivet under respektive byggnad.

Flygfotomontage från norr, planområdets ungefärliga utbredning markerat med orange linje

Situationsplan Evenemangstorget

Evenemangstorget och luftledningsstråket

BYGGHERRE: STOCKHOLMS STAD
LANDSKAPSARKITKET: SWECO

Gestaltningkoncept

Evenemangstorget utgör Gasverksområdets största offentliga torgbildning. Torget är ett offentligt rum för både permanenta och tillfälliga program. Områdets rumsliga karaktär, enkelhet och robusthet, förstärks med medvetna materialval och sparsmakade tillägg. Gestaltningen signalerar tydlighet och funktion, samtidigt som detaljeringen ges stor omsorg.

Varje enskild byggnad omgärdas av en "kappa" av storgatsten. Kappan tjänar som en inramning av byggnaderna och ett slags historiskt respektavstånd till dem. Kappan fungerar vidare som en möbleringszon för exempelvis cykelställ och uteserveringar. Då kapporna är förhållandevis fast programmerade erbjuder Evenemangstorget inre zon en flexibel yta för tillfälliga program.

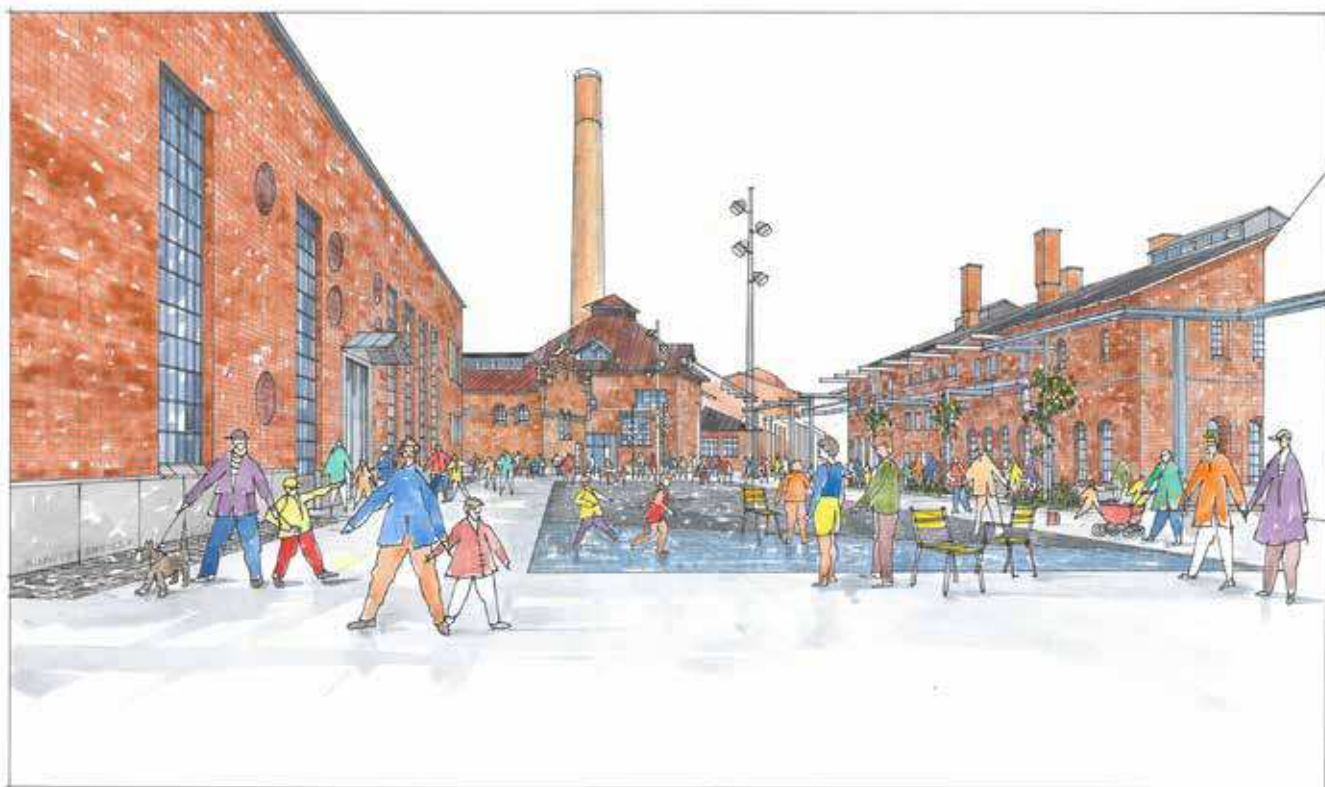
Torget innersta zon markeras av en rektangulär marktgel-yta med en grund vattenspiegel som reflekterar himmel och byggnader. Flyttbara möbler ger torget en tillåtande och föränderlig karaktär.

På övriga markytor läggs asfalt. Byggnadernas entréer accentueras av "klaffar", ett kort plan i varierande lutning av platsgjuten räfflad betong eller stålplåt. Entréerna är tillgängliga och utförs i olika typer, från en enklare utformning till en mer markerad variant med en enkel sittmur i granit. Evenemangstorgets entré mot Bobergsgatan annonseras med en slags dubbelsidig ramp omgiven av sittmurar.

Höga armaturstolpar med riktbara strålkastare skapar en stämningssgivande flexibel belysning samtidigt som antalet armaturstolpar kan hållas nere. En goboprojektor kan

Utformning av allmän plats

- n1** Karaktärsskapande drag i den yttre miljön, såsom balkar, kantsten och rännsten längs gator samt kantsten kring hus, ska beaktas i utformning av den yttre miljön. Ursprungliga material ska så långt som möjligt återanvändas.
- n2** Luftledningsstråket med stolpar och rörknippe ska återuppföras. Ursprungliga material ska så långt som möjligt återanvändas.

Perspektiv Evenemangstorget - hus 20 till vänster och hus 14 till höger

användas för att skapa effekter som kan variera med årstiderna och olika evenemang.

De luftburna ledningarna går i ett stråk genom området och markerar den historiska produktionsprocessen. Luftledningsstråket kan med fördel förstärkas genom att det får nya funktioner, förutsatt att dessa understryker den horisontella utsträckning som är karaktäristiskt för luftledningarna.

När luftledningsstråket återuppförs får stolparna i sidled placeras på annan plats än ursprunglig med hänsyn till entréer och framkomlighet. På hus 14 sitter konsoler som bär ledningspaketet, dessa bör med hänsyn till byggnaden demonteras och ersättas av betongstolpverk placerade framför byggnaden. Längs ledningsstråket löper en till största delen täckt dagvattenränna. Längs dagvattenrännan

anläggs vegetationsytor med klätterväxter som slingrar sig upp i luftledningen på en spaljé av vajerkonstruktion.

Luftledningsstråket 2014

Situationsplan aktivitetstorget

Aktivitetstorget

BYGGHERRE: STOCKHOLMS STAD
LANDSKAPSARKITKET: SWECO

Gestaltningkoncept

Aktivitetstorget är beläget mellan befintlig och ny bebyggelse i Gasverksområdet. Vid Aktivitetstorget planeras för en skola. Torget är i princip fritt från fordonstrafik, förutom handikappfordon och leveranser som sker under begränsade tider. Ett diagonalt stråk delar upp i en nordlig och sydlig del.

Torgytan av asfalt ansluter till Gasverksområdets markbeläggning. Till skillnad från Evenemangstorget programmeras Aktivitetstorget i stor utsträckning för att inbjuda till fysiska aktiviteter. Målet är en livlig plats med ungdomlig framtoning där alla åldrar känner sig välkomna. Aktivitetstorget verkar som en gatans teater där man kan röra på sig, umgås, visa upp sig och betrakta. På scengolvet erbjuds dans, basket, skate och parcour. Odlingscontainrar och en humlelund utgör ett grönt och pedagogiskt inslag. Zonen närmast byggnaderna anläggs med finare material och fungerar som teaterns parkett med sittmöjligheter. Något

sidoordnat, men nära nog för interaktion, ligger logerna (backstageområdet) där tempot är lugnare. Goda möjligheter att vila, hänga och prata finns. De lugnare zonerna förläggs på torgets norra del, de mer högljuda och rörelseintensiva aktiviteterna förläggs i södra delen i anslutning till skolbyggnaden.

Utrustningen har en stabil karaktär, men ändå viss elegans. Den hämtas från eller inspireras av områdets industriverskamhet, exempelvis återanvänds stålrör för parcour, stolpar till basketkorgar och staket. Så långt som möjligt är utrustningen flyttbar.

Höga armaturstolpar med riktbara strålkastare skapar en stämningssgivande flexibel belysning samtidigt som antalet armaturstolpar kan hållas nere. En goboprojektor kan användas för att skapa effekter som kan variera med årstiderna och olika evenemang.

Illustrationsplan över Aktivitetstorget

Inspirationsbilder för aktivitetstorget

Streetbasket (Köpenhamn)

Parcour med rör (Köpenhamn)

Hängmattor (Köpenhamn)

Rör i Gasverket som kan återanvändas för parcour

Perspektiv från Bobergsgatan mot hus 8 till höger och hus 20 till vänster

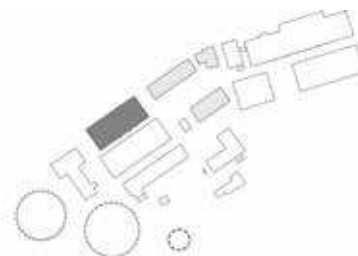
Hus 8 - Reningshuset

ARKITEKT URSPRUNGLIGT UPPFÖRANDE: FERDINAND BOBERG

BYGGÅR: 1893

ARKITEKT OMBYGGNADSFÖRSLAG: KONCEPT STOCKHOLM

BYGGHERRE: JR KVARTERSFASTIGHETER

Historik

Hus 8, Reningshuset, ritades av Ferdinand Boberg och färdigställdes 1893 som maskinhall för rening av kolgas. Huset byggdes som en stor hall med källare i suterräng och lanternin i taket. Stilen var nationalromantisk med rött tegel, granitsockel och trappstensgavlar. Byggnaden befinner sig i slutet av den gamla produktionskedjan för gas och har en hög bearbetning i sin utformning och detaljering med fina arkitektoniska kvaliteter. 1915 byggdes reningshuset om och den ursprungliga hallen delades i två delar.

Användning

byggnaden utgör, tillsammans med hus 9 och 10, fond till Evenemangstorget och gräns mot Klockparken vid gas-klockorna. Den planerade handels- och kontorsverksamheten i byggnaden ska bidra till aktivitet kring Evenemangstorget. Tillgängliga entréer förläggs in mot hus 9 för att även

befolka gränden och bevara fasaden mot Bobergsgatan.

Fasader

De ornamenterade praktgavlarna behålls i originalutförande. Nordvästfasaden (mot Bobergsgatan) behålls likt dagens utförande sånär som på de två entréerna där befintliga dörrar ställs upp inåt och nytt glasad entréparti med utrymning installeras. Påfasad mot sydost (mot gränden) förlängs två av dörrarna nedåt så att huset blir tillgängligt från marknivå, de två andra öppningarna ersätts med glaspartier och utrymning likt fasad mot nordväst (se sid 22-23). Befintliga dörrar mot gränden bevaras inte. Ny håltagning i blindport medger utrymning vid eventuell brand.

Lastbryggan är idag underdimensionerad och ersätts av en ny som utformas i samråd med antikvarie. Fönster renoveras

Planbestämmelser

Användning

- Q1** Centrum- och kontorsändamål anpassat till byggnadens kulturhistoriska värde med i huvudsak publik verksamhet i entréplan.

Utformning

- f1** Lastkaj ska ha ett smäckert uttryck och utföras i metall (se sid 19).

Skyddsbestämmelser

- q1** Byggnadens gavelpartier, gjutjärnsfönster, polonceautakstolar, ursprungliga portar med beslagning samt fritrappor i granit ska bevaras.
Nya håltagningar får inte göras i gavelpartier och i fasad mot Bobergsgatan, samt i tak. På fasad mot gränden får nya håltagningar endast göras för entréer i och under befintliga portöppningar och i blindportar (se sid 19).
Ursprunglig rumsvolym ska bevaras vid gavlarna och mot Bobergsgatan. En mezzaninvåning som upptar högst två tredjedelar av rumsytan får tillskapas (se sid 20).

Varsamhetsbestämmelser

- k1** Nytt bjälklag, i ny nivå, får inte ansluta till yttervägg (se sid 20).
Takets utformning interiört samt pärlspont ska beaktas vid ändring (se sid 20-21).
Räcken vid granitrappor ska utföras med smäckert smide (se sid 18).

och kompletteras med isolerruta interiört i fönsternisch.

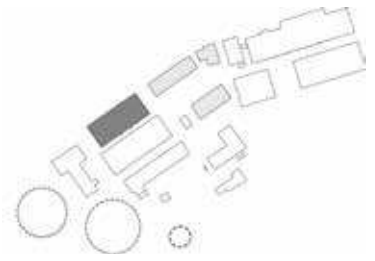
Takkonstruktion

Innertaket och takstolarna är karaktäristiska för byggnaden och upplevelsen av dessa bevaras. Takets isoliering placeras både interiört och exteriört med endast en mindre höjning av taket som följd (se sid 21). Takkonstruktionen förstärks med kompletterade nya takstolar. Utformning av dessa sker i samråd med antikvarie.

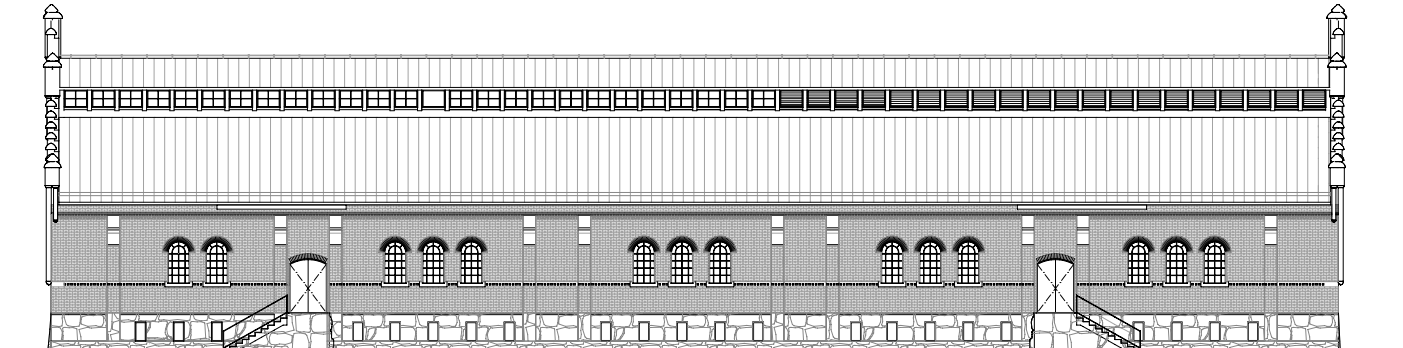
Interiör

Reningshusets eleganta karaktär, interiöra rymd och vackra ljusföring förvaltas varsamt. Byggnaden visar interiört upp stora vackra rum med smäckra polonceautakstolar (se sid 20). Befintligt bjälklag är förorenat och ersätts med nytt i befintligt läge. Byggnaden kompletteras även med nytt en-

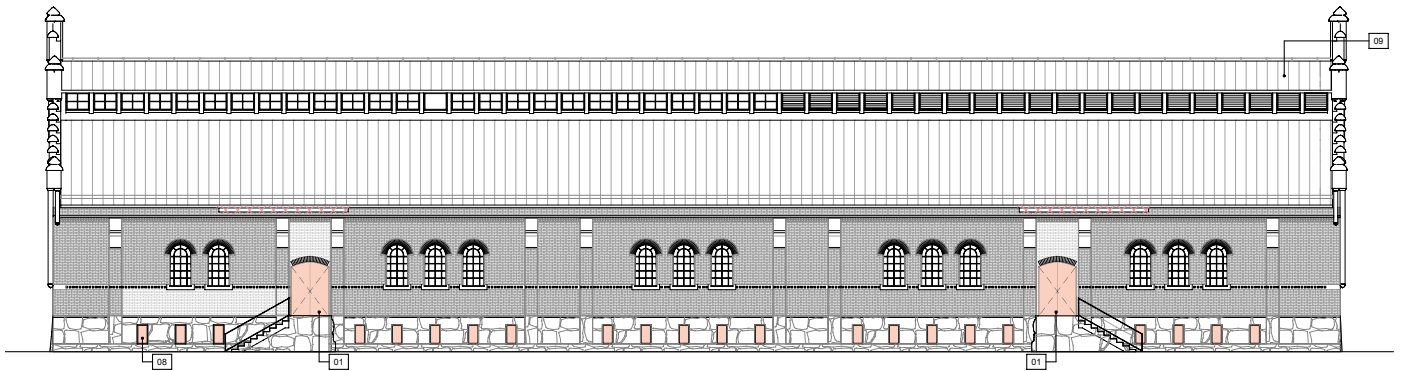
tresolplan, indraget från fasaderna för att bevara upplevelsen av de ursprungliga hallarna. Det nya entresolbjälklaget får dagsljus från ljusinsläpp i den långsgående lanterninen. Nya trapphus och hiss tillkommer. Teknik och sekundärytor placeras i ett nytt källarplan.

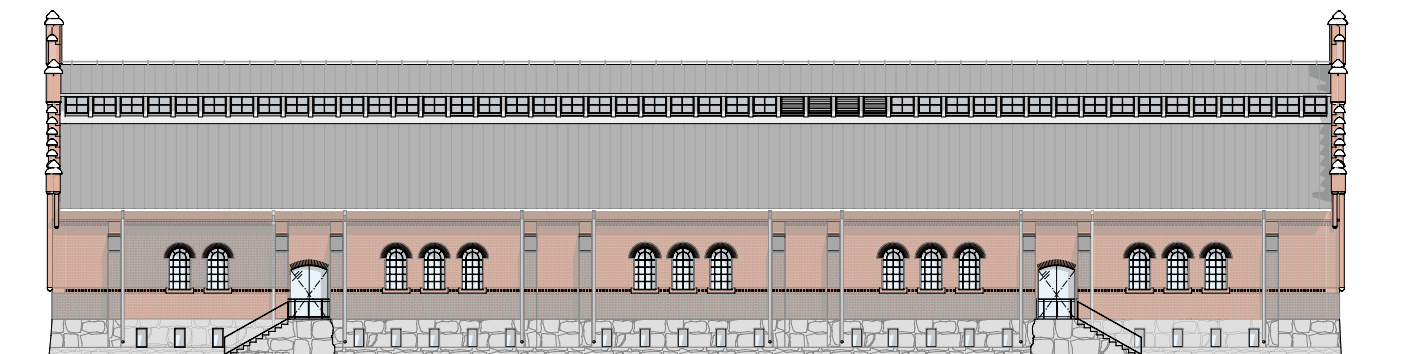
FASAD mot nordväst (Bobergsgatan)

Befintlig fasad

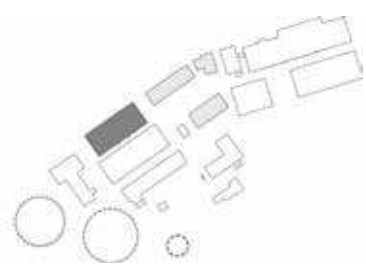
Befintlig fasad med ändringar

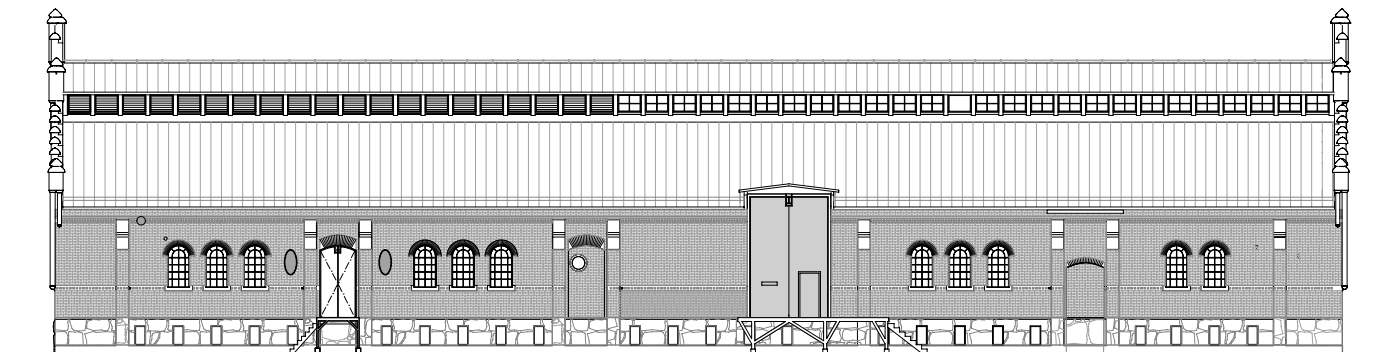
Fasad efter ändringar

FÖRÄNDRINGAR

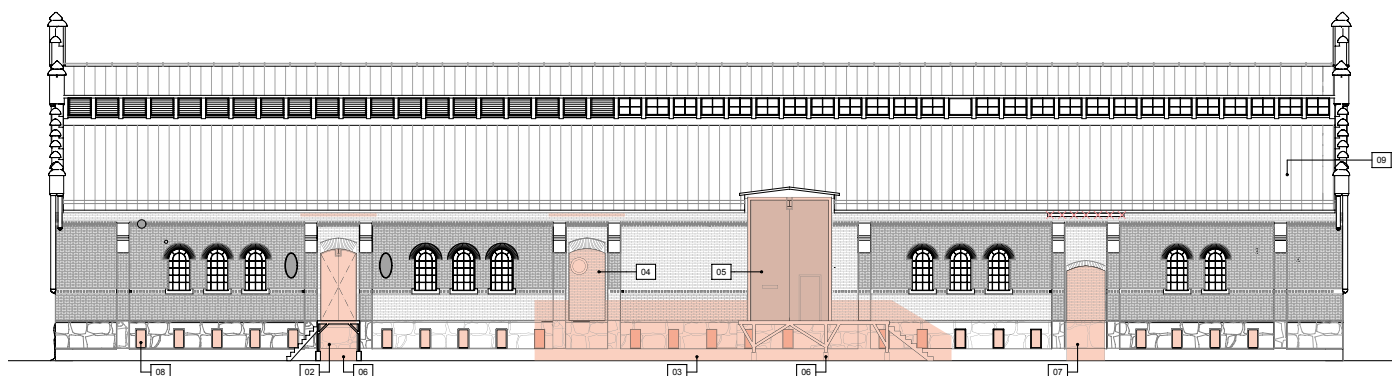
- O1. Nytt glasat entréparti med utrymning monteras; befintlig dörr bevaras
- O2. Ny håltagning i sockel; nytt glasat entréparti
- O3. Ny lastbrygga ersätter befintlig; utformas i samråd med antikvarie
- O4. Nytt glasat entréparti med utrymning; håltagning i befintlig nisch i fasad

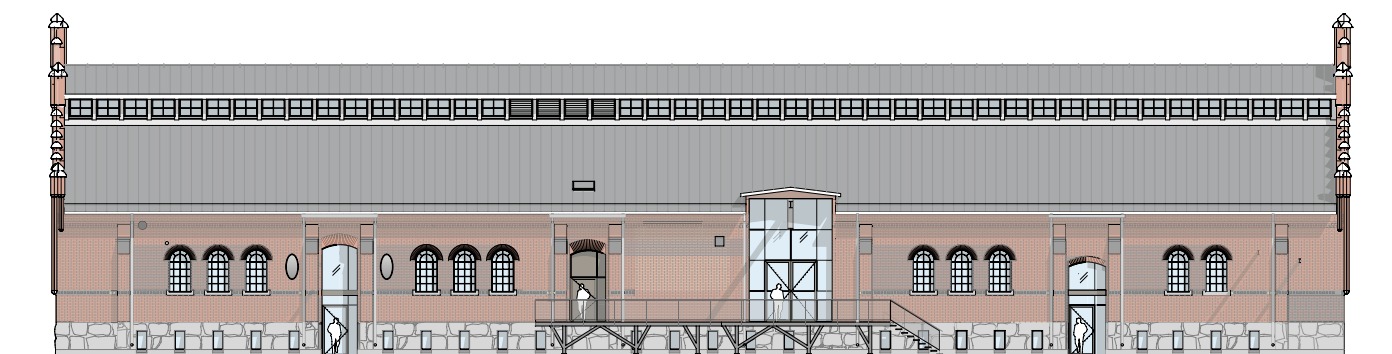
FASAD mot sydost (gränden)

Befintlig fasad

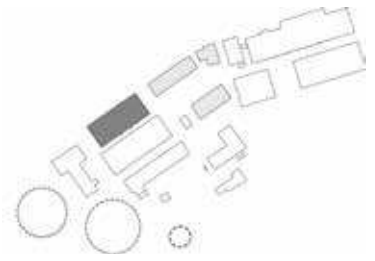

Befintlig fasad med ändringar

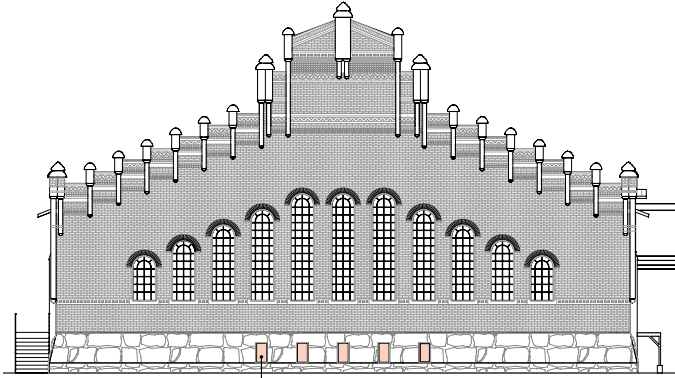

Fasad efter ändringar

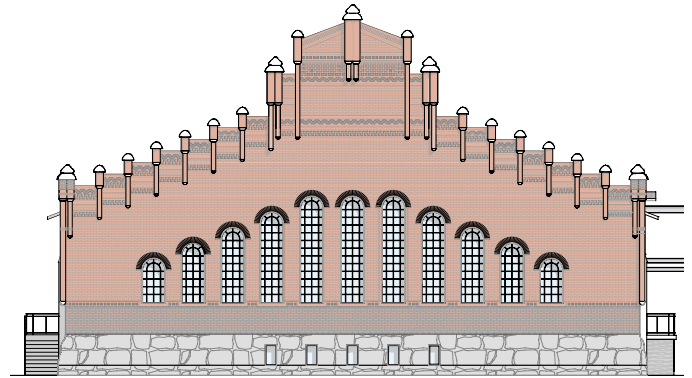
- 05. Nytt glasat entréparti ersätter befintlig plåtdörr
- 06. Befintlig lastbrytta rivs
- 07. Nytt glasat entréparti med utrymning; ny håltagning i befintlig nisch i fasad samt sockel
- 08. Skivmaterial från befintliga fönster avlägsnas, ursprungliga fönster återställs
- 09. Tak isoleras delvis interiört och delvis exteriört

FASAD mot sydväst (motsatta gaveln har samma utformning och ändringar)

Befintlig fasad med ändringar

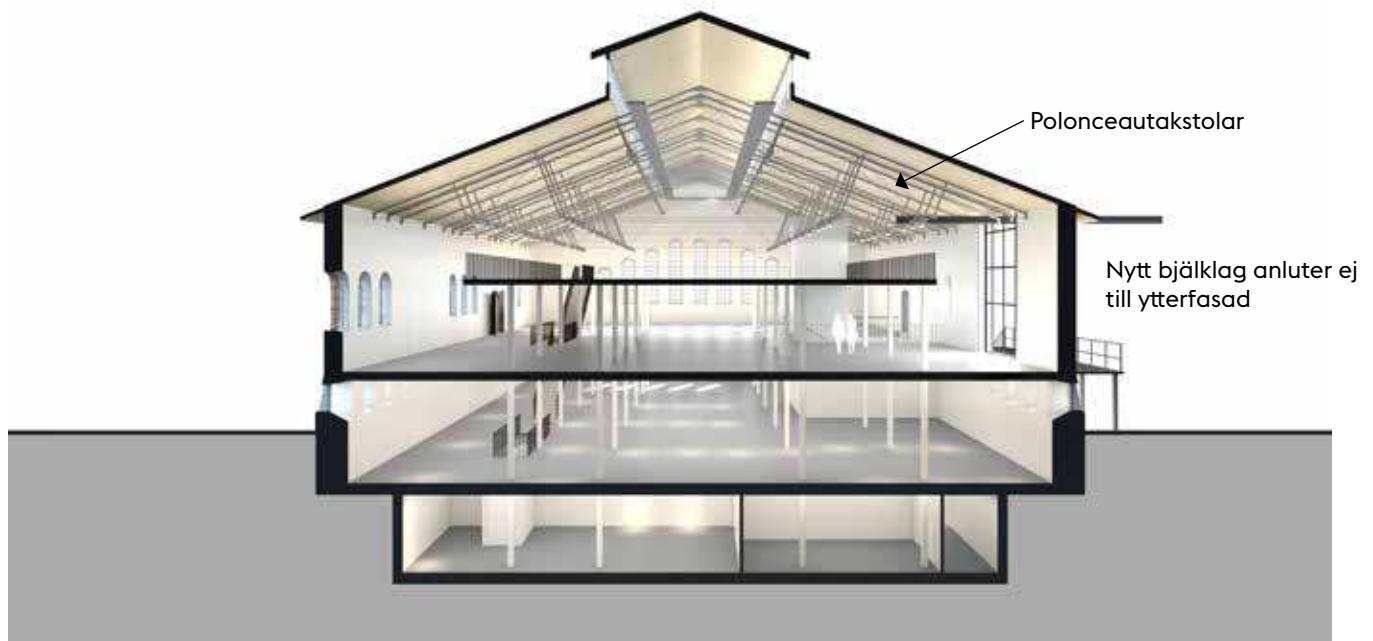

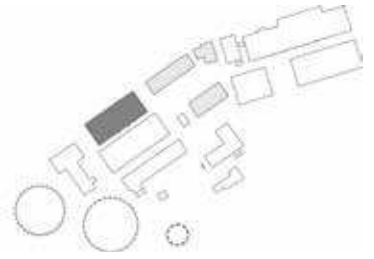
Fasad efter ändringar

FÖRÄNDRINGAR

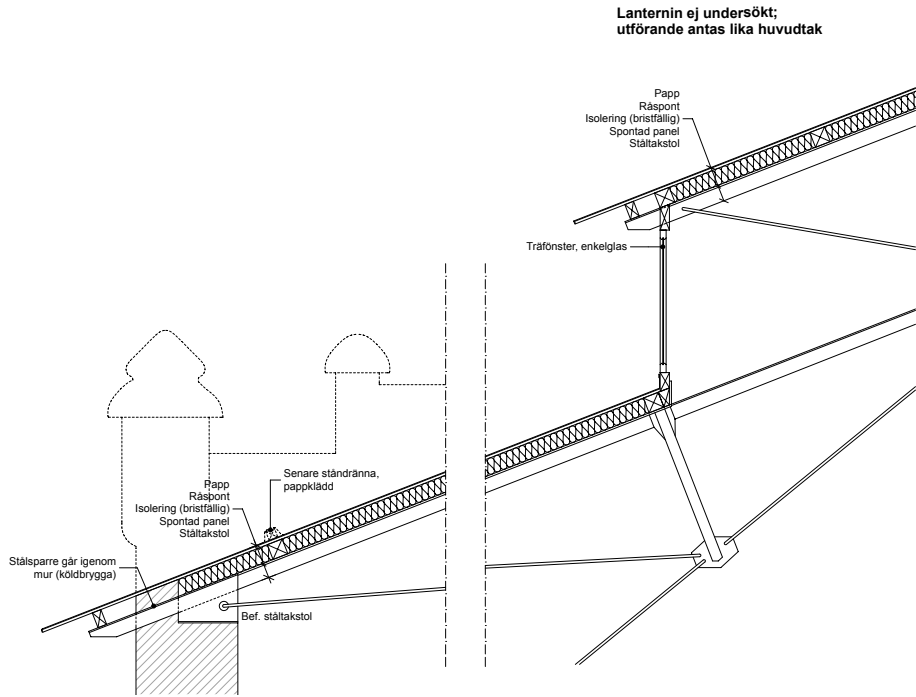
- O1. Nytt glasat entréparti med utrymning monteras; befintlig dörr bevaras
- O2. Ny håltagning i sockel; nytt glasat entréparti
- O3. Ny lastbrygga ersätter befintlig; utformas i samråd med antikvarie
- O4. Nytt glasat entréparti med utrymning; håltagning i befintlig nisch i fasad
- O5. Nytt glasat entréparti ersätter befintlig plåtdörr
- O6. Befintlig lastbrytta rivs
- O7. Nytt glasat entréparti med utrymning; ny håltagning i befintlig nisch i fasad samt sockel
- O8. Skivmaterial från befintliga fönster avlägsnas, ursprungliga fönster återställs
- O9. Tak isoleras delvis interiört och delvis exteriört

SEKTIONSPERSPEKTIV Bobergsgatan till vänster och gränden till höger

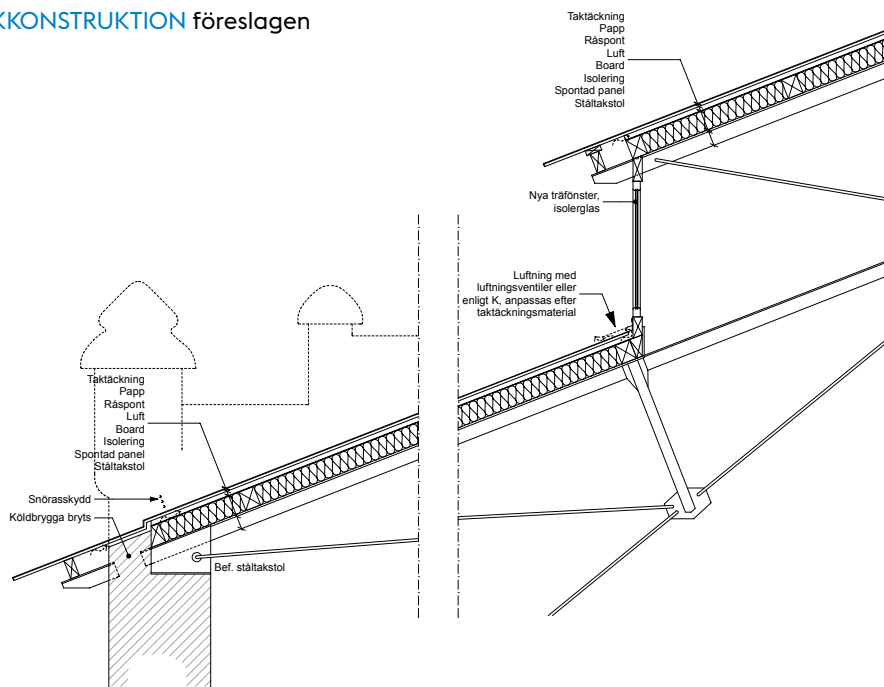

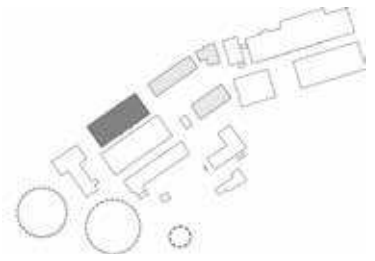
TAKKONSTRUKTION befintlig

TAKKONSTRUKTION föreslagen

Taket isoleras både interiört och exteriört

PRINCIPER Entrépartier mot sydost (gränden)

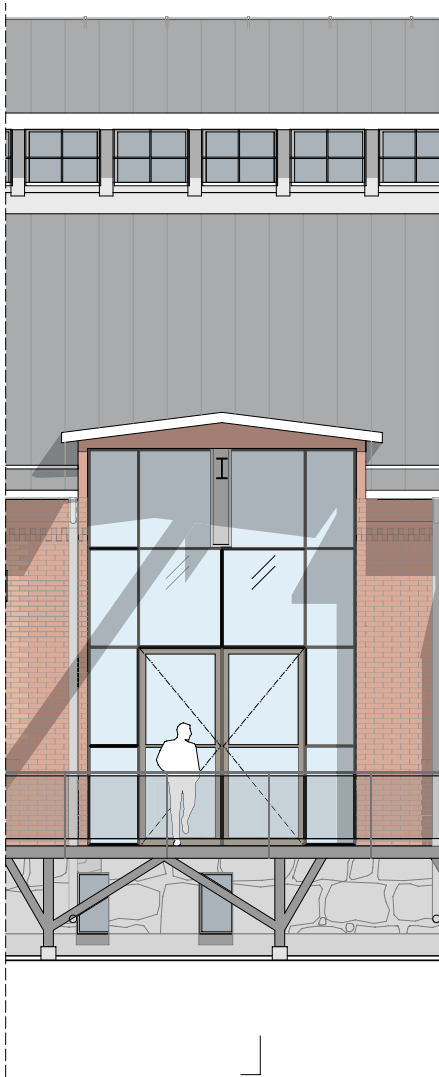
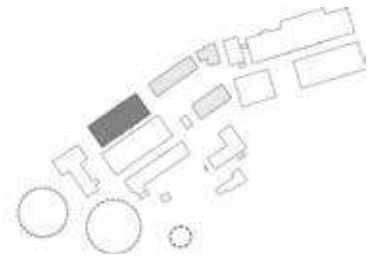

FÖRÄNDRINGAR

- Hela partiet är indraget i öppningshållet för att visa fasadmurens tjocklek.
- Assymetrisk indelning av entrépartiet för tillgänglighet.
- En kraftigare avdelande balk framför partiet an knyter till fasadens mönstermurade band.
- Samma balk kan användas för integrerad adressskyltning och entrébelysning.
- Befintlig travers och stålstöttor rivs.

FÖRÄNDRINGAR

- Befintlig rörgenomföring i fasad sitter för lågt för att kunna sparas.
- Utrymningsväg - tätt parti - ingen ljusspridning mot gränden.
- Indelning i flera delar för nättare utseende samt sammanhållet uttryck med glasade entrépartier.
- Ytterliv parti placeras i samma läge som dagens tegelfyllning.

FÖRÄNDRINGAR

- Befintliga portar byts mot glasparti. Glaspartiet placeras nära ytterliv i fasad för att hålla samman murytan.
- Indelning med stora glastrutor för bra ljusintag och modernt uttryck.
- Befintlig travers behålls och landar i tätt del i parti för buret uttryck.

FÖRÄNDRINGAR

- Hela partiet är indraget i öppningshållet för att visa fasadmurens tjocklek.
- Assymetrisk indelning av entrépartiet för tillgänglighet.
- En kraftigare avdelande balk framför partiet anknyter till fasadens mönstermurade band.
- Samma balk kan användas för integrerad adressskyltning och entrébelysning.

Perspektiv mot hus 14 från Evenemangstorget

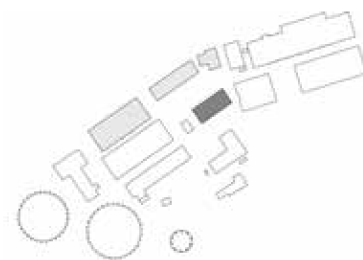
Hus 14 - Verkstadshuset

ARKITEKT URSPRUNGLIGT UPPFÖRANDE: FERDINAND BOBERG

BYGGÅR: 1893

ARKITEKT OMBYGGNADSFÖRSLAG: KONCEPT STOCKHOLM

BYGGHERR: JR KVARTERSFASTIGHETER

Historik

Hus 14, verkstadshuset, ligger mellan evenemangstorget och aktivitetstorget, och besitter fina arkitektoniska kvaliteter. Det ritades av Ferdinand Boberg och färdigställdes 1893. Verkstadshuset inrymde Gasverkets alla reparationsverkstäder och hade ursprungligen två plan samt en smedja i markplan med dubbel takhöjd. Byggnaden har den för området typiska rustika granitsockeln, den röda tegelmuren med inslag av kalksten och förbländertegel.

Byggnaden har invändigt ändrats och byggts om i omgångar. Fönstersättningen varierar och avspeglar de olika funktionerna som inrymts i byggnaden genom åren. De mindre rektangulära fönstren tillkom under 1950-talet och taklanterninerna före 1929.

Verkstadshuset är den enda av Bobergs byggnader som är ritad för människors arbete, till skillnad från övriga hus som är maskinhallar, vilket visar sig i fasadernas brokighet och byggnadens skala.

Användning

Verksamheten i hus 14 bidrar till livet på torgen genom att bottenplanet föreslås få publik verksamhet i form av restauranger. På det övre planet, plan 3, möjliggör detaljplanen även för bostäder.

Fasader

På byggnaden, med sin fina tegelfasad och tydliga årsringar, föreslås endast mindre förändringar. Fyra ursprungliga dörröppningar i fasad återskapas liksom tre fönster på plan 3 mot nordväst. På den sydvästra gaveln bevaras den stora

Planbestämmelser

Användning

- Q2** Centrum- kontors- och bostadsändamål anpassat till byggnadens kulturhistoriska värde med i huvudsak publik verksamhet i entréplan. Bostäder får inte inrymmas i entréplan.

Skyddsbestämmelser

- q2** Ursprungliga portar med beslagning ska bevaras.
Interiört ska fast inredning såsom telfrar, traverser, härd med kåpa, den centrala trappan och fönsterbänktar bevaras (se sid 5 och 29).
Nya håltagningar för fönster och entréer får inte göras, förutom där håltagningar tidigare funnits.
I rum där härden finns ska ursprunglig rumsvolym bevaras till minst hälften (se sid 29).

Varsamhetsbestämmelser

- k5** Fönster i ursprungliga håltagningar som återöppnas ska utföras lika ursprungliga. Balkongräcke och utrymningsstege ska ta utgångspunkt i det befintliga.

stålporten och öppningen kompletteras med ett glasparti. Befintlig port mot sydost är i sämre skick och ersätts med ett nytt glasparti.

Byggnaden har idag både gjutjärnsfönster och träfönster. Gjutjärnsfönstren renoveras och kompletteras med nya innerbågar. Träfönstren renoveras och nya glas minskar energiförlusterna.

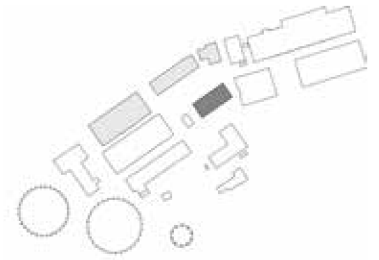
Takkonstruktion

Befintliga polonceautakstolar bevaras, men kompletteras med nya takstolar som utformas i samråd med antikvarie. Taket isoleras både interiört och exteriört, med endast en mindre höjning av taket som följd (se sid 29).

Interiör

Ny källare föreslås under del av byggnaden för att tekniska utrymmen ska ta mindre del av den ursprungliga byggnaden i anspråk. Källarens möjliga utbredning begränsas av byggnadens grundläggning.

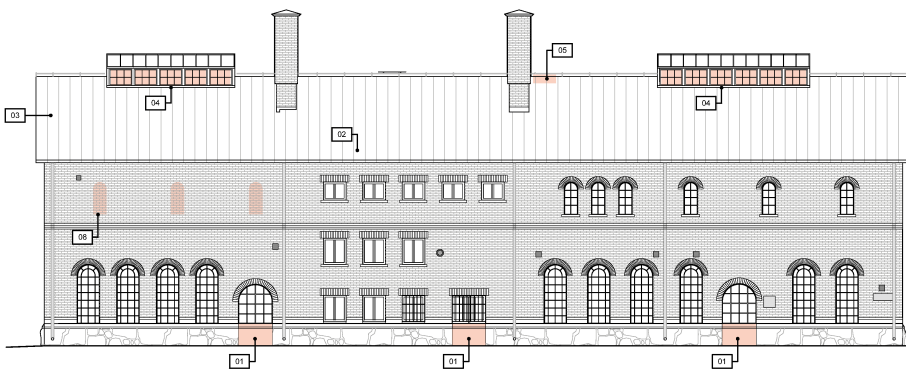
Eftersom befintliga bjälklag har dålig bärighet kommer de att behöva förstärkas och i stora delar bytas. Invändigt kommer rumsindelningen till stor del bevaras.

FASAD mot nordväst (Evenemangstorget)

Befintlig fasad

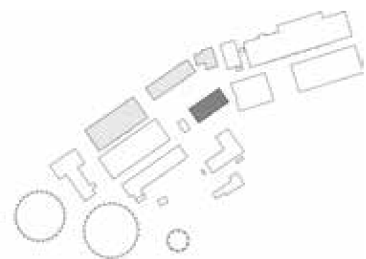
Befintlig fasad med ändringar

Fasad efter ändringar

FÖRÄNDRINGAR

- O1. Ny dörr i ursprunglig håltagning
- O2. Ny integrerad takränna
- O3. Tak isoleras utvändigt
- O4. Nya fönster i befintlig lanternin
- O5. Ny röklucka

FASAD mot sydost (Aktivitetstorget)

Befintlig fasad

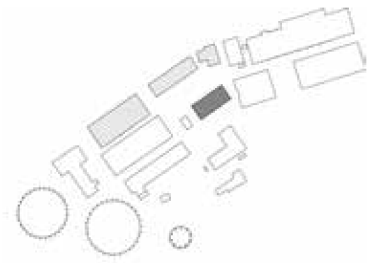

Befintlig fasad med ändringar

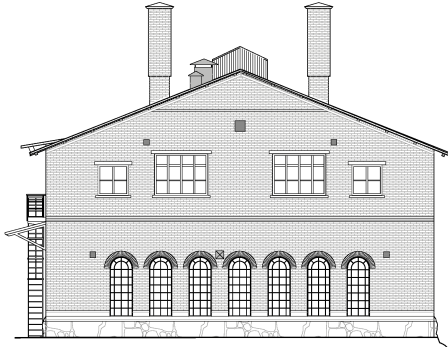

Fasad efter ändringar

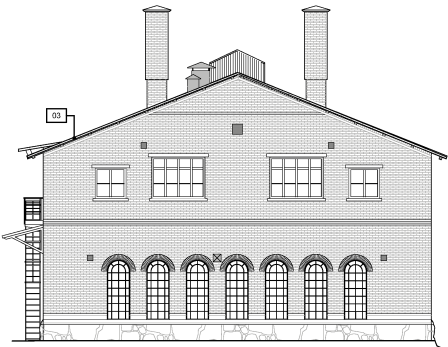
- O6. Nytt glasat entréparti med utrymning installeras, befintlig dörr bevaras
- O7. Befintliga stålportar bevaras och nytt glasdörrparti monteras innanför/utanför
- O8. Nya fönster återupptas i ursprungliga öppningar
- O9. Ny utrymningsdörr i befintlig öppning

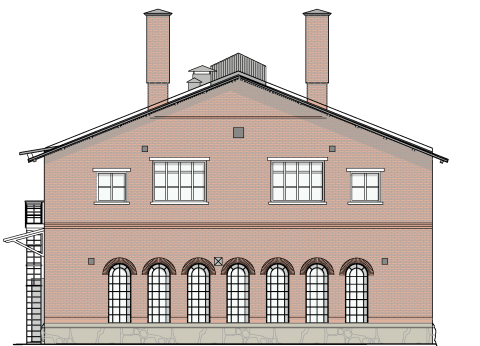
FASAD mot nordost

Befintlig fasad

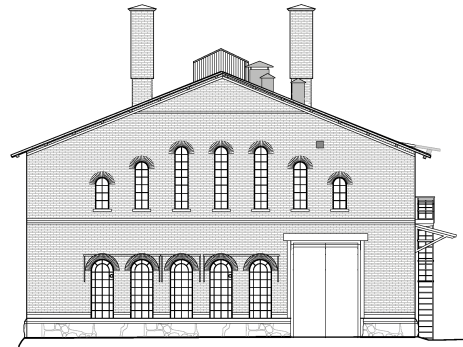

Befintlig fasad med ändringar

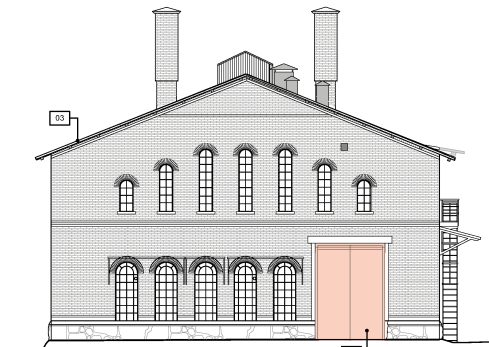

Fasad efter ändringar

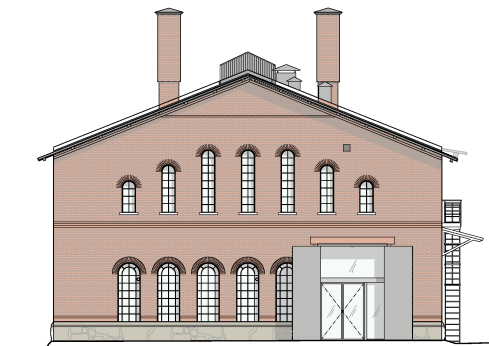
FASAD mot sydväst

Befintlig fasad

Befintlig fasad med ändringar

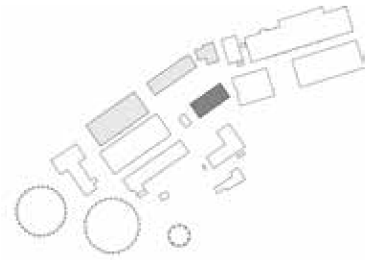

Fasad efter ändringar

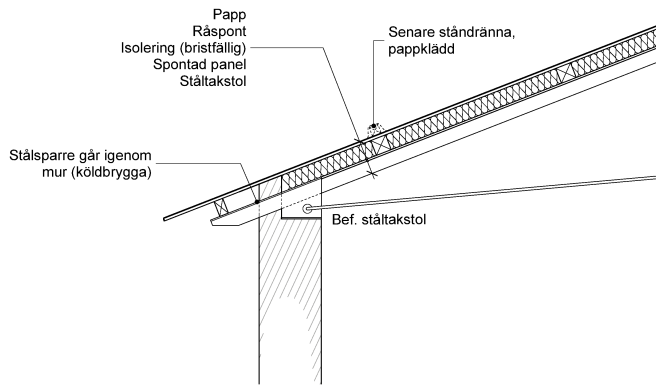
FÖRÄNDRINGAR

- O1. Ny dörr i ursprunglig håltagning
- O2. Ny integrerad takränna
- O3. Tak isoleras utvändigt
- O4. Nya fönster i befintlig lanternin
- O5. Ny röklucka

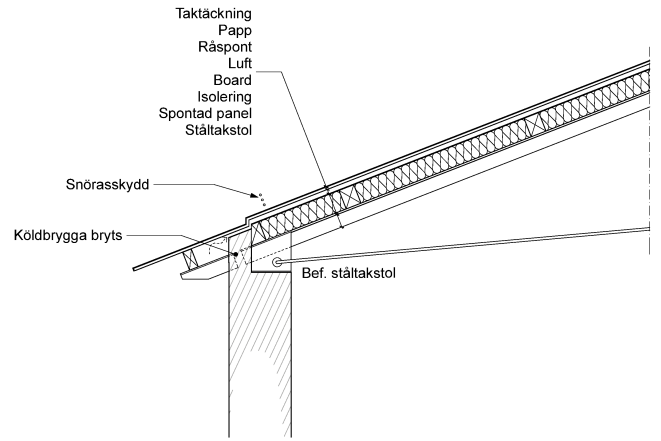
- O6. Nytt glasat entréparti med utrymning installeras, befintlig dörr bevaras
- O7. Befintliga stålportar bevaras och nytt glasdörrparti monteras innanför/utanför
- O8. Nya fönster återupptas i ursprungliga öppningar
- O9. Ny utrymningsdörr i befintlig öppning

TAKKONSTRUKTION befintlig

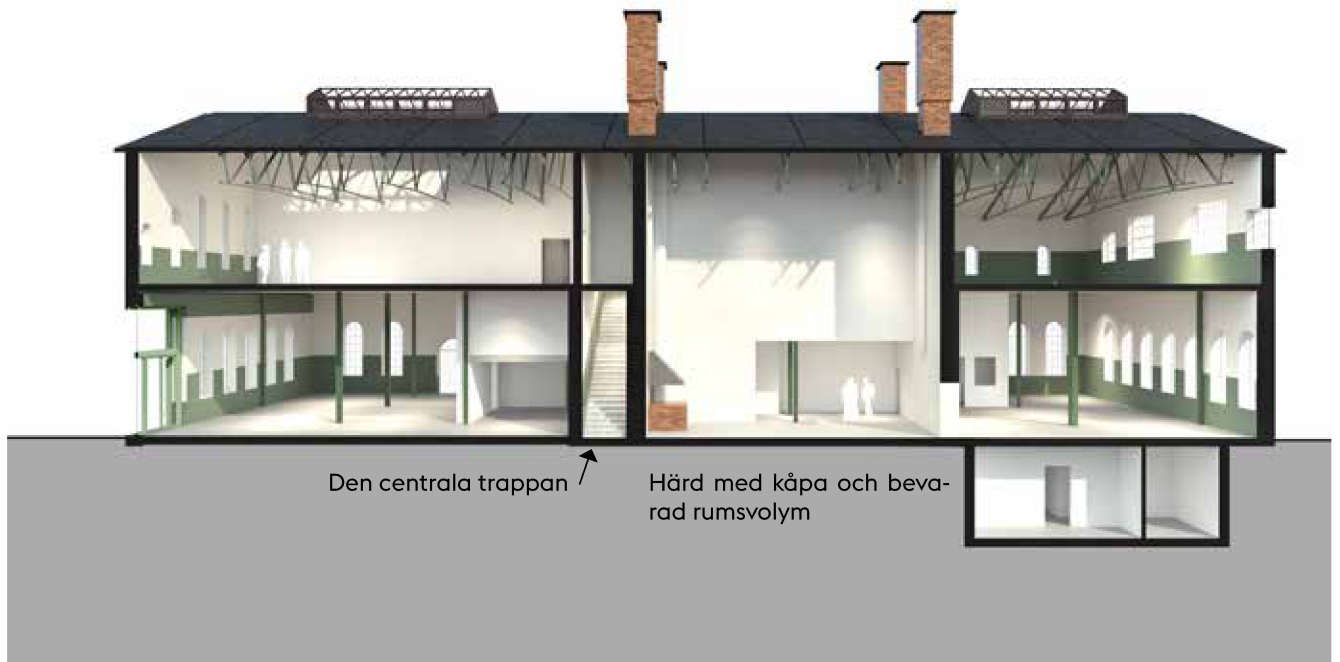

TAKKONSTRUKTION föreslagen

Taket isoleras både interiört och exteriört

SEKTIONSPERSPEKTIV alternativt kontor - sett från Aktivitetstorget

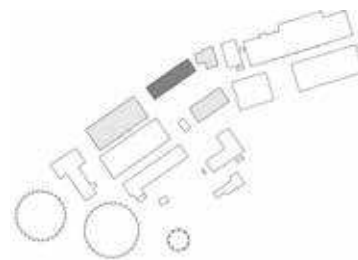
Taket isoleras både interiört och exteriört

Perspektiv mot hus 20 från Evenemangstorget

Hus 20 - Maskinhuset

ARKITEKT URSPRUNGLIGT UPPFÖRANDE: FERDINAND BOBERG/
ÅKE TENGELIN
BYGGÅR: 1893/1938
ARKITEKT OMBYGGNADSFÖRSLAG: KONCEPT STOCKHOLM
BYGGHERRE: JR KVARTERSFASTIGHETER

Historik

Den ursprungliga byggnaden ritades av Ferdinand Boberg och färdigställdes 1893 (se bilder sid 4-5). Byggnaden, som bestod av ett stort maskinrum och ett torn för cisterner, skadades i en explosion 1935. Det skadade tornet och stora delar av maskinhuset revs 1938 och ersattes av ett nytt maskinhus ritat av Åke Tengelin.

Det nya maskinhuset har en ren och klassicerande utformning som kontrasterar mot det Bobergska i byggnadens östra del. Den nyare delen är byggd med sockel i betong, röda tegelmurar och höga spröjsade stålfönster. Det mindre tornet på den äldre delen i öster revs på 1950-talet, och det flacka sadeltaket förlängdes fram till den östra gaveln.

På fasaderna i sydväst och i sydost finns stora stålportar och

på fasaden i sydost syns spåren efter genomföring av en mängd grova rör. Invändigt dominerar byggnaden av ett stort rum med synliga takstolar och en traversbana som löper längs hela det öppna rummet. Den äldre delen i nordöst har en ursprunglig rumsindelning.

Användning

Maskinhuset ligger mellan Bobergsgatan och Evenemangstorget. Den är tänkt att innehålla restaurang och handel på bottenplan samt kontor i de två övre planen. Den öppna butiks- och restaurangverksamheten gör det lätt att komma in i och uppleva byggnaden.

Planbestämmelser

Användning

- Q2** Centrum- kontors- och bostadsändamål anpassat till byggnadens kulturhistoriska värde med i huvudsak publik verksamhet i entréplan. Bostäder får inte inrymmas i entréplan.

(Se plankarta sid 10 för förtydligande var på byggnaden varje bestämmelse gäller)

Utformning

- f2** Nya dörrblad i nya entréer ska ha ett slutet uttryck i höjd med sockeln i syfte att ge intrycket att sockeln inte är bruten. Fönstren i dörrbladen ska till proportioner och materialitet vara lika ursprungliga fönster (se sid 35).

Skyddsbestämmelser

- q3** Nya håltagningar får inte göras. Befintligt bjälklag får ersättas.
Nya bjälklag ovan marknivå får inte uppföras (se sid 35).
Travers och traversbana ska bevaras.
- q4** Nya håltagningar i fasad, samt takfönster mot Bobergsgatan får inte göras. Nya bjälklag i ny nivå mot Bobergsgatan får inte tillskapas. Ursprunglig fritrappa med lejdare ska bevaras.
- q5** Travers och traversbana ska bevaras. Portal med skulptural naturstensutsmyckning med relief av S:t Erik ska bevaras (se sid 5 och 33).
Mot Bobergsgatan får maximalt fyra nya håltagningar i fasad göras under befintliga fönster (se sid 33).
Mot torgytan får nya håltagningar i fasad endast göras under befintliga fönster (se sid 32).
Nya bjälklag i ny nivå får tillskapas.

Varsamhetsbestämmelser

- k2** Plåtportar ska beaktas, alternativt ersättas med lika befintliga (se sid 33-34).
k3 Dörr under reliefen av S:t Erik ska vid byte ersättas med tätt dörrblad (se sid 33).

Fasader

För att tillgängliggöra maskinhallen och skapa kontakt dels med torgrummet, och dels med Bobergsgatan skärs vissa av de stora fönsterpartierna ner till marknivå. De nya öppningarna fungerar även som utrymningsvägar. Befintliga fönster har mycket stålprofiler som med åren har bågmat. Nya fönster föreslås tillverkas med originalritningar som underlag (se sid 35). Sydvästra gavelns ursprungliga övre glasparti återskapas (se sid 33). Byggnaden ska fortsatt ha karaktären av en klassisk industribyggnad.

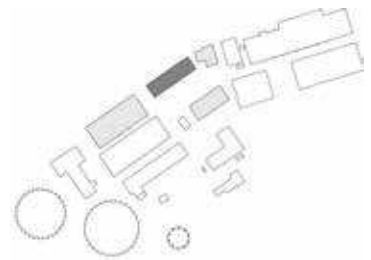
Takkonstruktion

Taket tilläggsisolerar utvändigt för att kunna behålla befintliga takstolar (se sid 34). Taket kompletteras med fönster för att ge det övre kontorsplanet ljus. Takfönster tillåts inte i gavelpartierna med undantag i sydost mot Evenemangstorget.

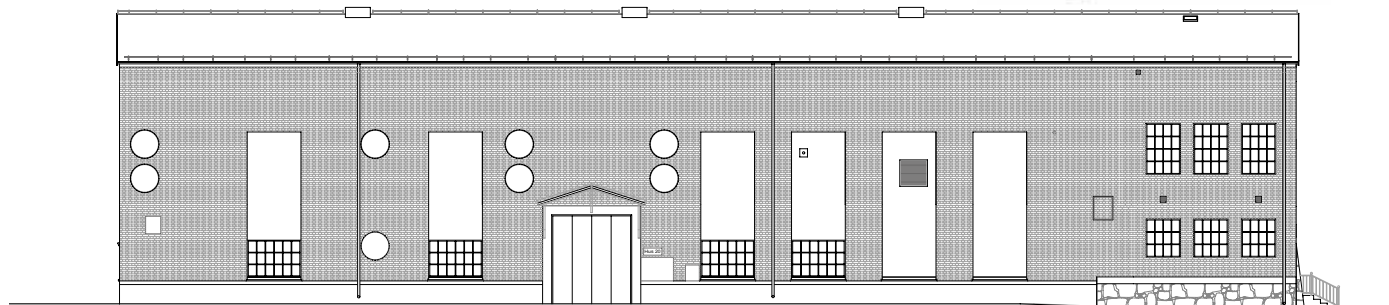
Interiör

Ursprungliga rumsvolymer bevaras i byggnadens gavlar där även fönster- och dörrpartier bevaras lika befintliga. Traversen kommer att hänga i den bevarade rumsvolymen i den sydöstra gaveln.

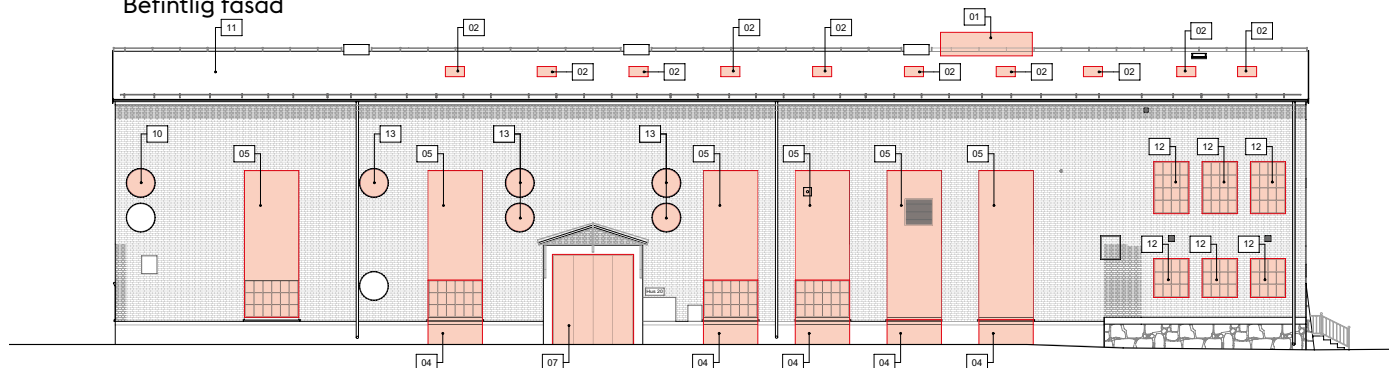
Byggnaden kompletteras med nya hissar och trapphus för kommunikation och utrymning. En utökad källarvåning föreslås rymma restaurangkök, wc, omklädningsrum och teknikutrymmen.

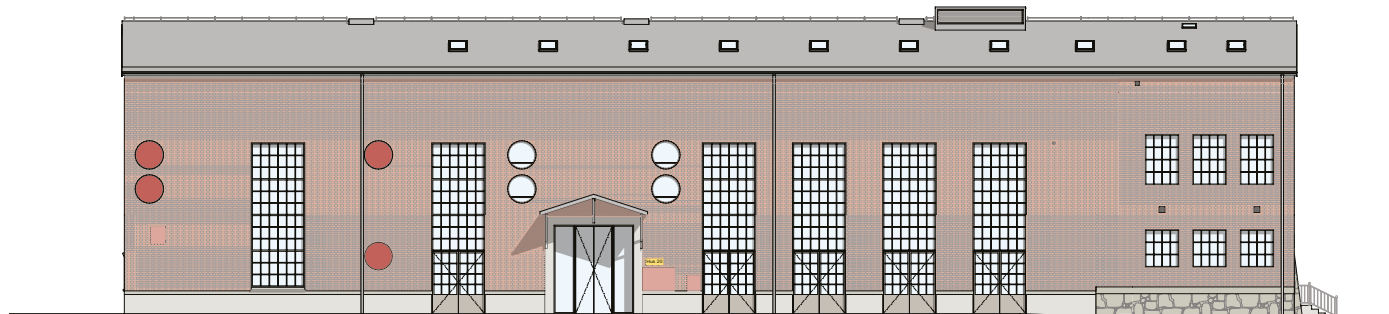
FASAD mot sydost (Evenemangstorget)

Befintlig fasad

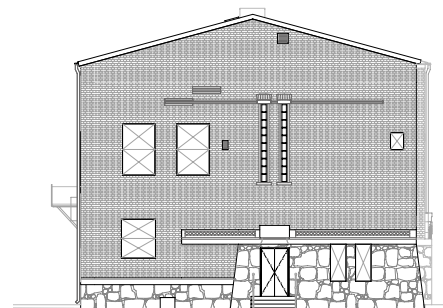

Befintlig fasad med ändringar

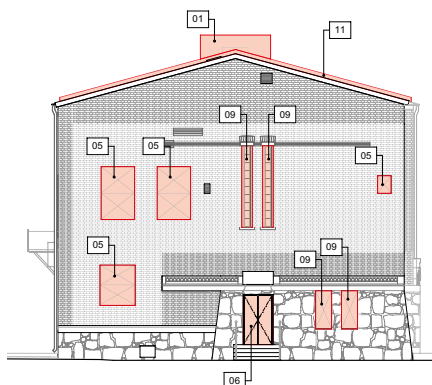

Fasad efter ändringar

FASAD mot nordost

Befintlig fasad

Befintlig fasad med ändringar

Fasad efter ändringar

FÖRÄNDRINGAR

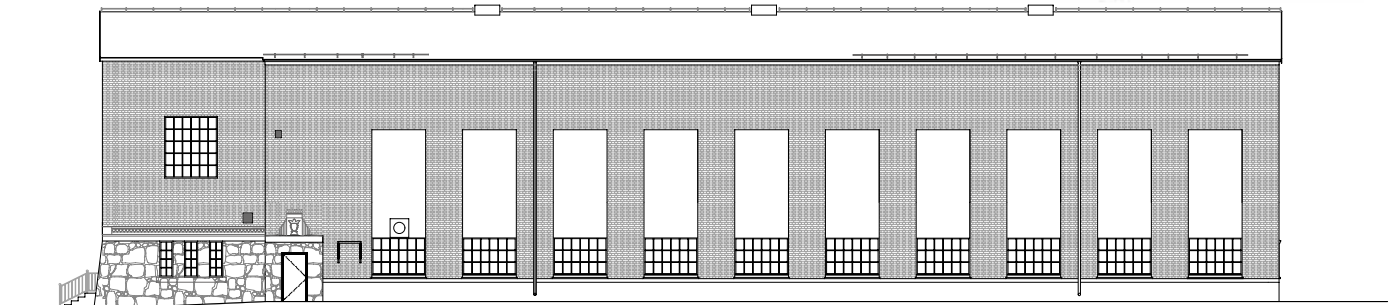
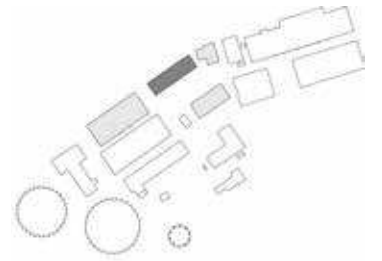
- 01. Ny påbyggnad för uteluft/avluf
- 02. Nytt takfönster
- 03. Ny röklucka

- 04. Ny håltagning i sockel, befintliga fönster förlängs ned till marknivå, entréparti med utrymning installeras, tätt bottenstycke

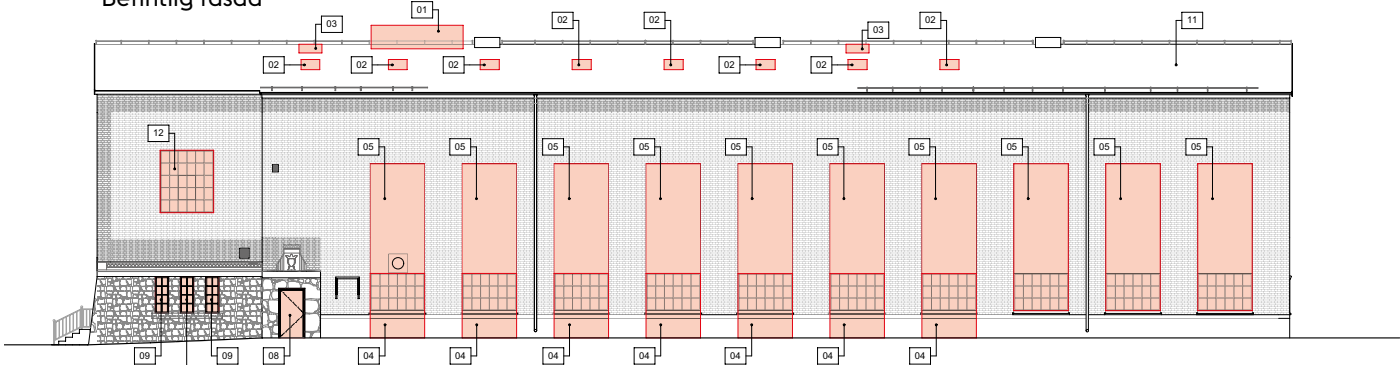
- 05. Skivmaterial avlägsnas, nya fönster tillverkas med originalritningar som underlag
- 06. Plåtport byts mot nytt tätt dörrblad

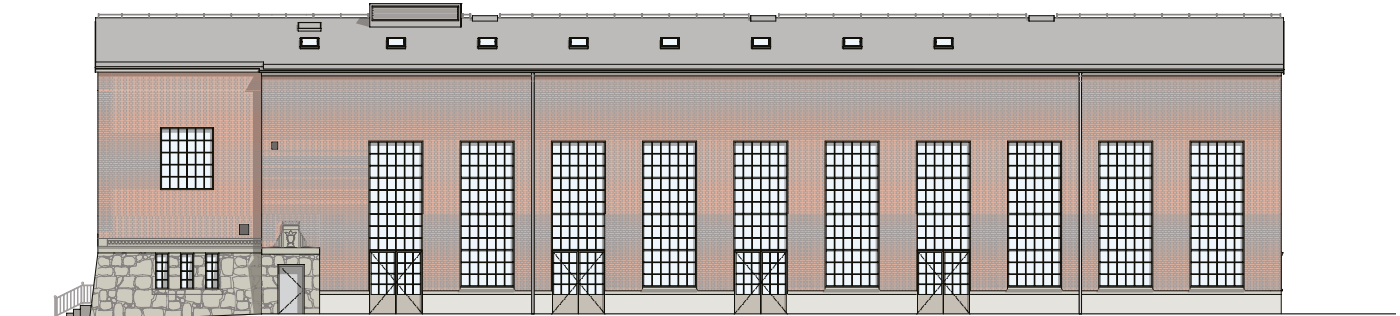
FASAD mot nordväst (Bobergsgatan)

Befintlig fasad

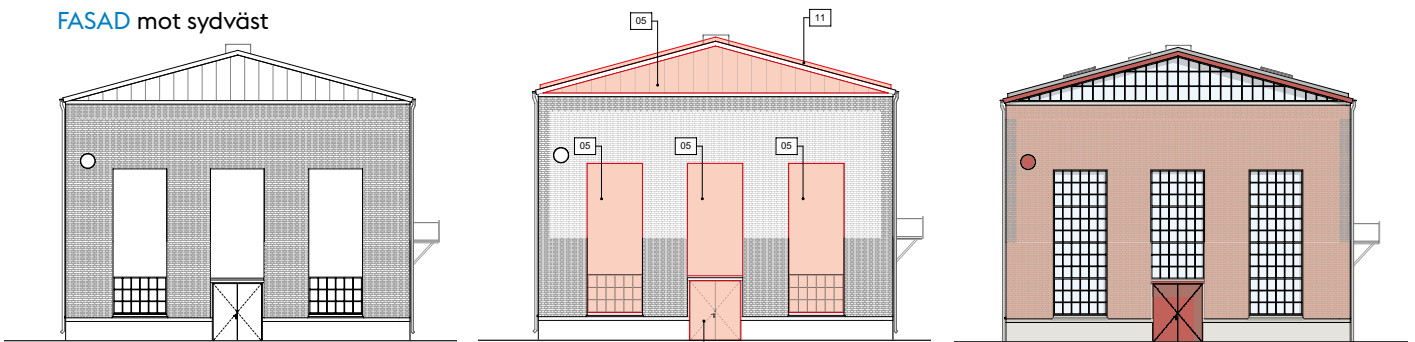

Befintlig fasad med ändringar (åtgärd nr 4 är möjlig på maximalt fyra fönster, ej specificerat vilka)

Fasad efter ändringar

FASAD mot sydväst

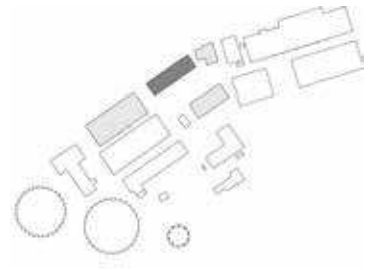

Befintlig fasad

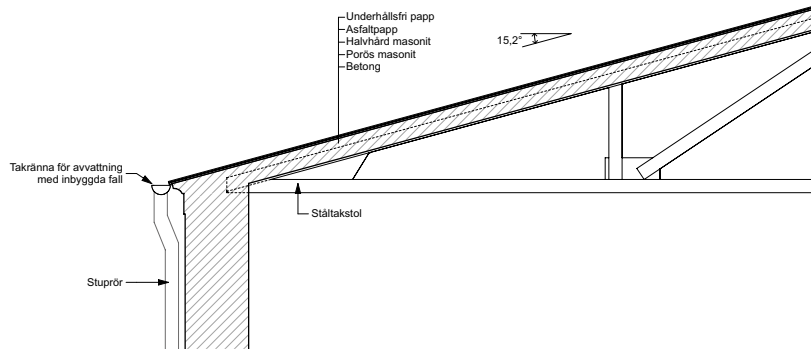
Befintlig fasad med ändringar

Fasad efter ändringar

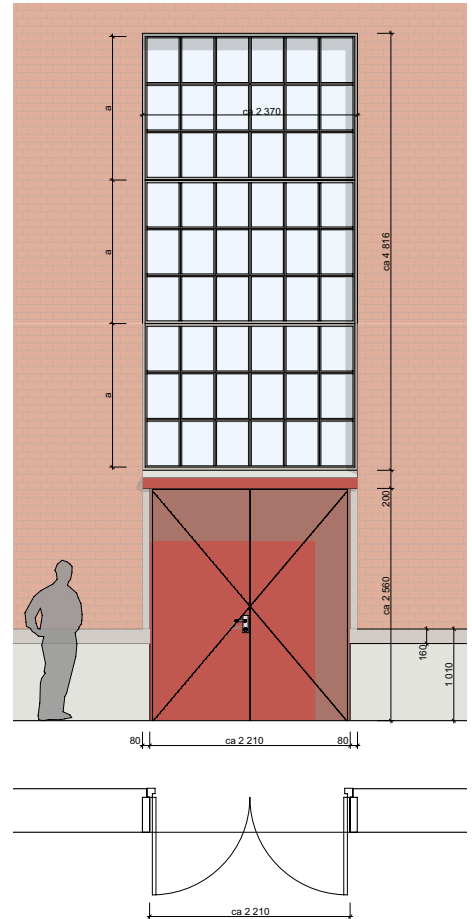
- 07. Nytt glasat entréparti med utrymning ersätter befintlig dörr
- 08. Porten rekonstrueras enligt ursprungligt
- 09. Ursprungliga fönster renoveras
- 10. Nya ventilationsgaller/brandgasventil i fasad
- 11. Tak isoleras utvändigt
- 12. Nya fönster tillverkas med originalritningar som underlag
- 13. Nya fönster i befintlig håltagning

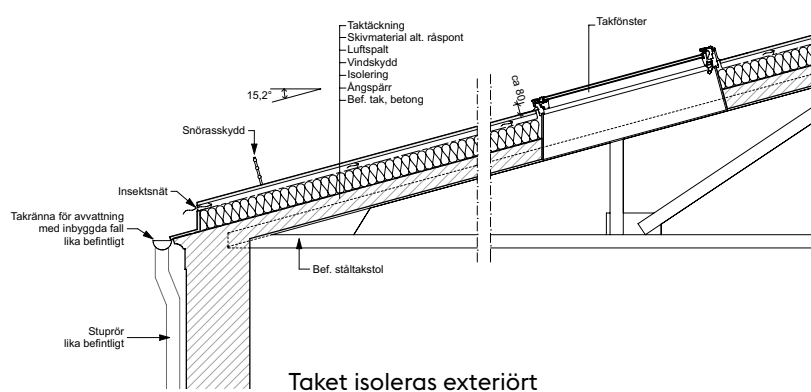
TAKKONSTRUKTION befintlig

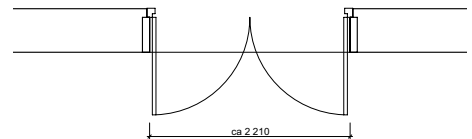
PRINCIPER Plåtport gavel mot sydväst

TAKKONSTRUKTION föreslagen

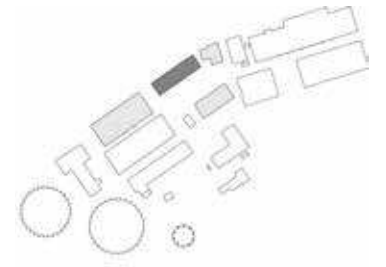

Taket isoleras exteriórt

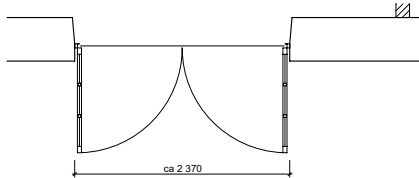
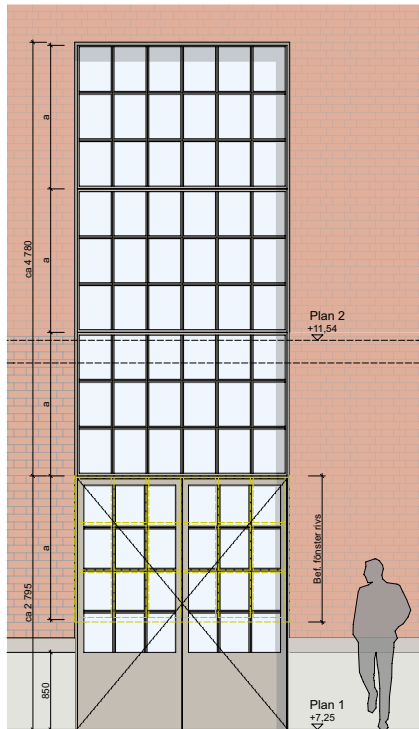

PERSPEKTIV mot hus 20 från Bobergsgatan

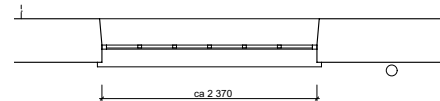
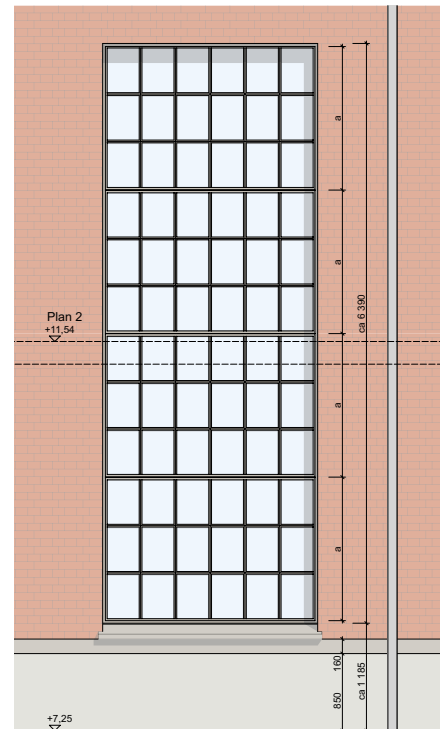

PRINCIPER Dörrpartier

PRINCIPER fönsterpartier

SEKTIONSPERSPEKTIV alternativ kontor - sett från Evenemangstorget

Bevarad rumsvolym,
travers och travers-
bana

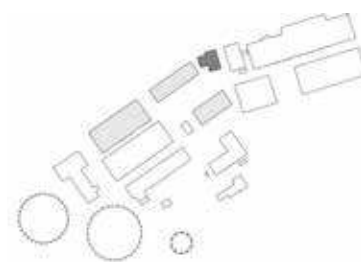

Perspektiv mot hus 27 till vänster och hus 20 till höger

Hus 27 - Ångpannehuset

ARKITEKT URSPRUNGLIGT UPPFÖRANDE: FERDINAND BOBERG
 BYGGÅR: 1893
 ARKITEKT OMBYGGNADSFÖRSLAG: KONCEPT STOCKHOLM
 BYGGHERRE: JR KVARTERSFASTIGHETER

Historik

Hus 27, Ångpannehuset, ritades av Ferdinand Boberg och uppfördes som del av den ursprungliga anläggningen 1893. 1920 byggdes Ångpannehuset om till provgasverk. Byggnaden delades då upp i flera rum och en tillbyggnad med källare adderades mot väster, där ångpannehusets skorsten fram till dess hade stått. Från 1940-talet kom byggnaden att användas till förråd.

Byggnaden är områdets minsta hus och har en fint ornamenterad tegelfasad, Bobergs karaktäristiska gavlar och en taklanternin som löper längs med ursprungsbyggnadensnock. Huset har en central placering i produktionens kärnområde och är starkt miljöskapande, både mot Bobergsgatan och den södervända verkstadsgården. Byggnaden är till

det yttre i gott skick med få men tydliga spår och tillägg från verksamheten som inrymts genom åren.

Användning

Huset markerar en av entréerna in i området och föreslås inrymma handel och café i två plan. Caféverksamheten placeras i tillbyggnaden från 1920. Verksamheten spiller ut på torget, bjuder in besökare och berikar gatulivet i området.

Fasader

Befintliga trä- och stålportar bevaras och kompletteras med nya glaspartier. Undantaget är den stora stålporten av senare datum i gränden mot hus 30 (fasad mot nordost) som ersätts med ett nytt glasparti. Befintliga gjutjärnsfönster

Planbestämmelser

Användning

- Q1** Centrum- och kontorsändamål anpassat till byggnadens kulturhistoriska värde med i huvudsak publik verksamhet i entréplan.

Skyddsbestämmelser

- q6** Nya håltagningar för fönster och entréer får inte göras, förutom för dörröppning i bärande väggkonstruktion interiört samt där håltagning i fasad tidigare funnits. Ursprunglig port med beslagning ska bevaras.

Varsamhetsbestämmelser

- k4** Takpanel ska beaktas vid ändring.
k6 Endast trapp till källare får finnas.

renoveras och kompletteras med isolerruta interiört i fönsternisch.

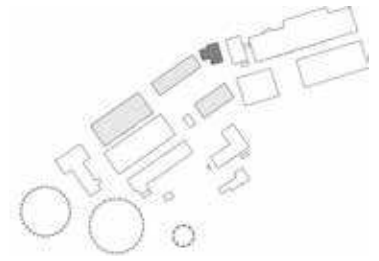
Takkonstruktion

Isolering placeras interiört. Exteriört sker ingen förändring på byggnadens tak (se sid 40-41).

Interiör

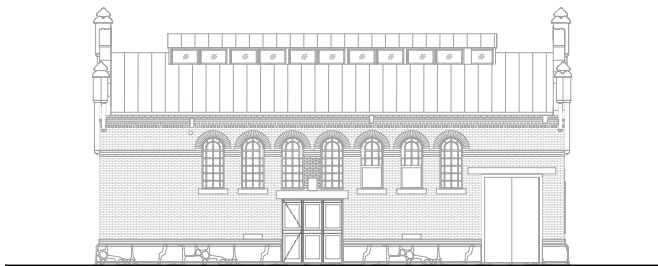
Interiört bevaras rummen i stort som de ser ut idag. Tekniska utrymmen placeras i källaren, och invid den befintliga trappan vid norrväggen installeras en hiss och en trappa till den övre våningen. I tillbyggnaden från 1920 återskapas ett ursprungligt entresolplan för servering som lämnar en tredjedel av rummet med dubbel takhöjd (se sid 41).

Ångpannehusets lokaler med gjutjärnsfönster, dubbla takhöjder och synliga balkar förvaltas med varsamhet och görs tillgängliga för allmänheten.

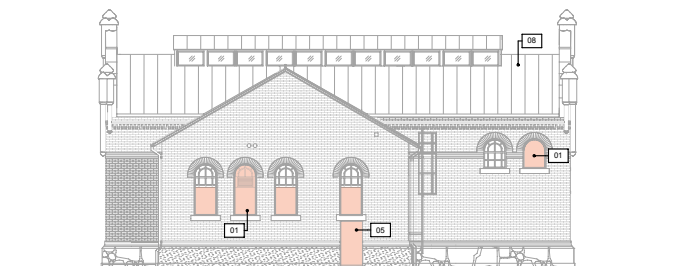
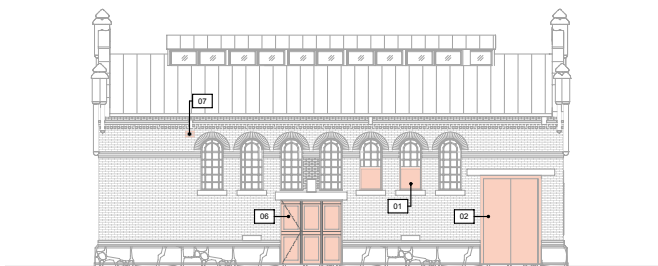
FASAD mot nordost

FASAD mot sydväst

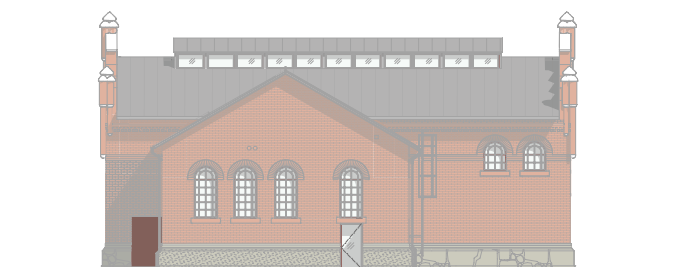
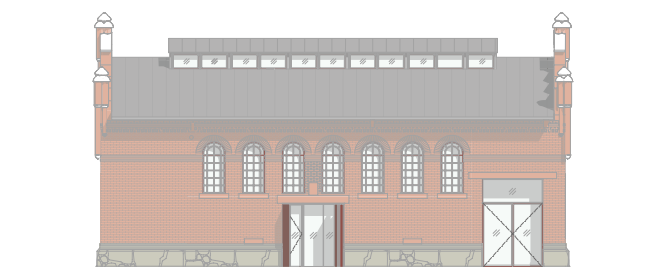
Befintlig fasad

Befintlig fasad

Befintlig fasad med ändringar

Befintlig fasad med ändringar

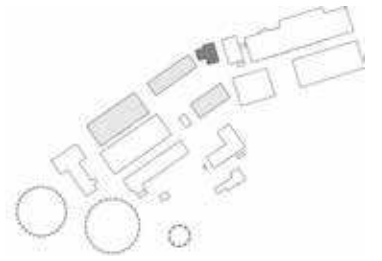

Fasad efter ändringar

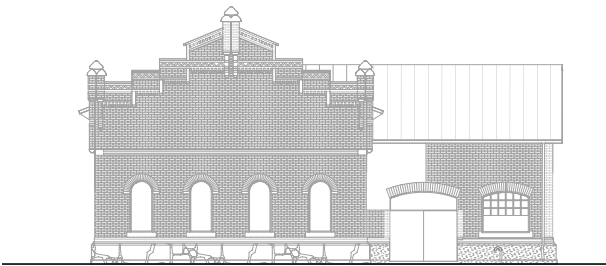
Fasad efter ändringar

FÖRÄNDRINGAR

01. Skivmaterial/mursten avlägsnas, ursprungliga fönster återställs 02. Nytt glasat entréparti med utrymning ersätter befintlig dörr 03. Ny puts, omfattning lika befintligt, kulör lika fog	04. Befintligt hål ersätts med tegel, framtaget i samarbete med antikvarie 05. Nytt glasat entréparti med utrymning installeras, befintlig dörr bevaras 06. Nytt fast glasparti, befintlig dörr bevaras	07. Rördragnig i fasad mellan hus bevaras, återställs lika ursprunglig 08. Tak isoleras interiört

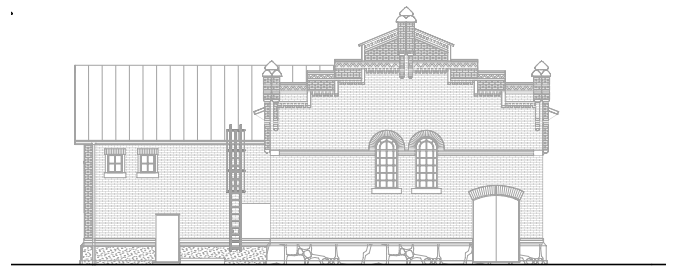

FASAD mot nordväst (Bobergsgatan)

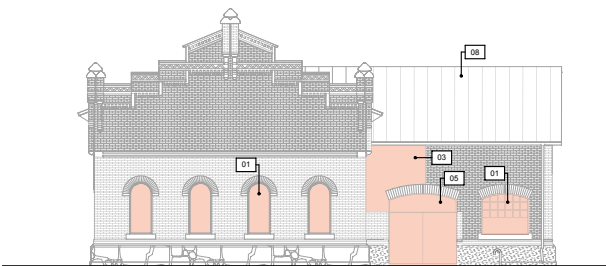

Befintlig fasad

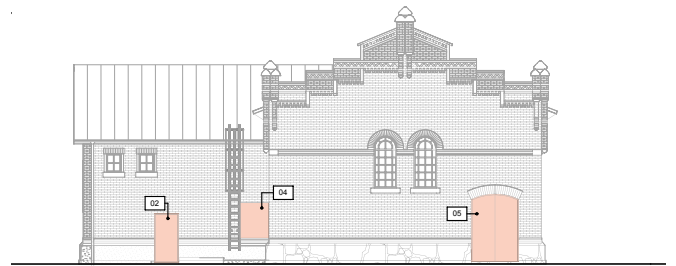
FASAD mot sydost (Evenamangstorget)

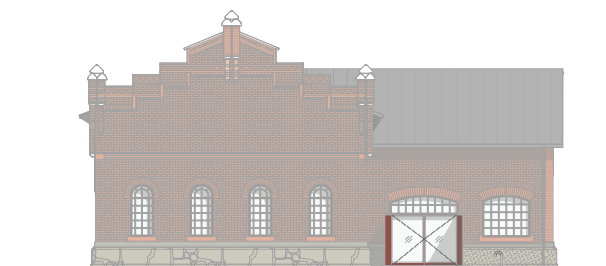
Befintlig fasad

Befintlig fasad med ändringar

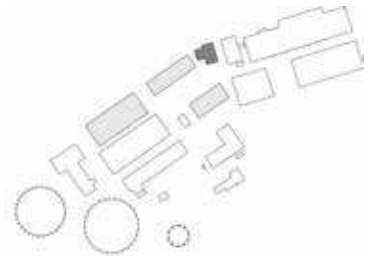
Befintlig fasad med ändringar

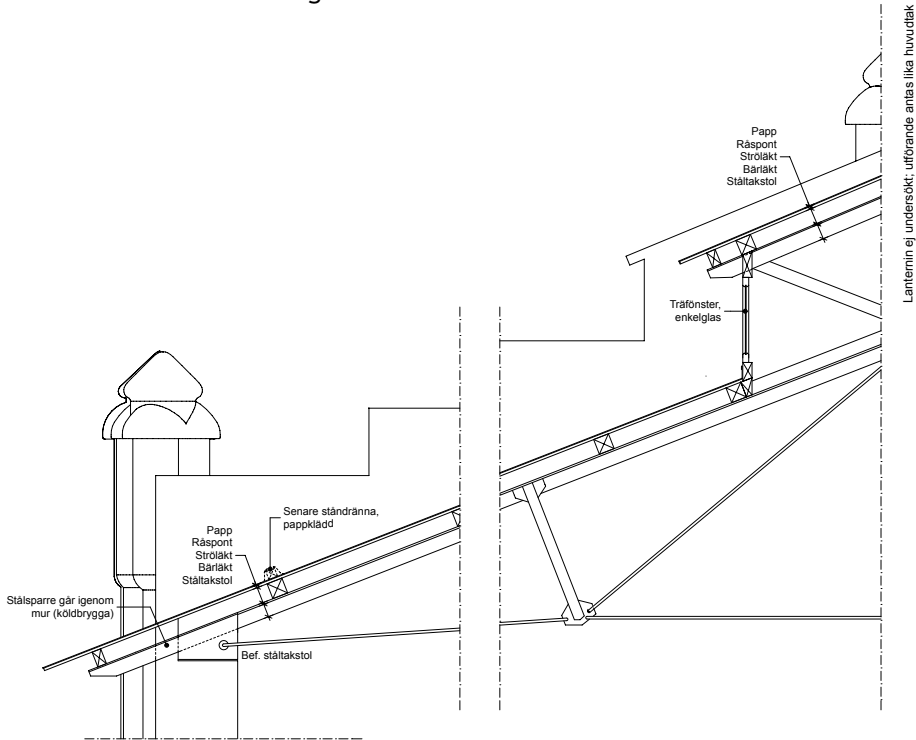
Fasad efter ändringar

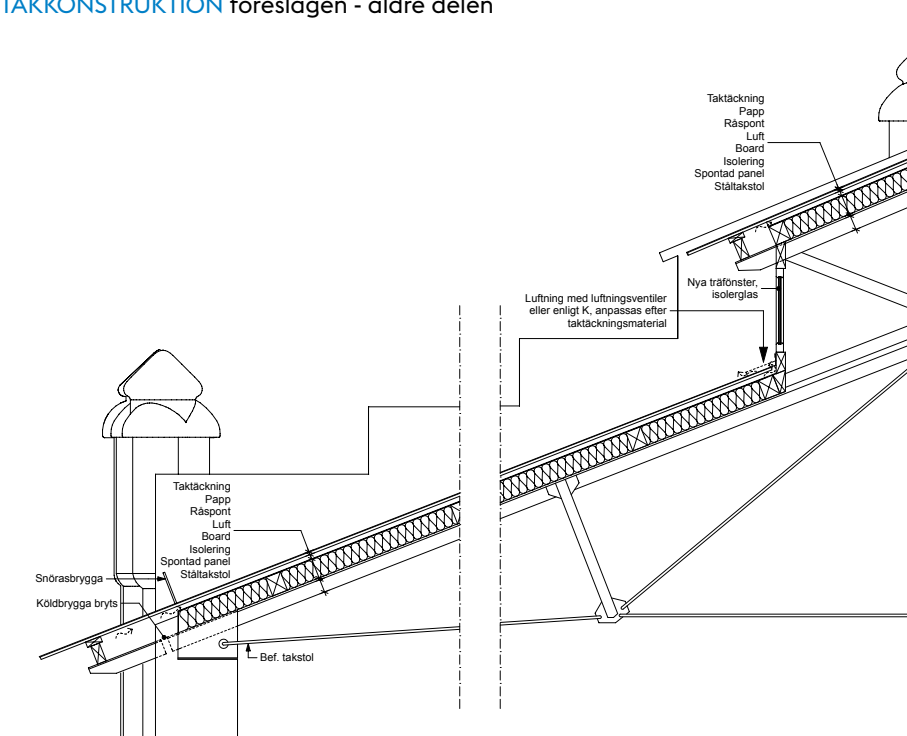
Fasad efter ändringar

TAKKONSTRUKTION befintlig - äldre delen

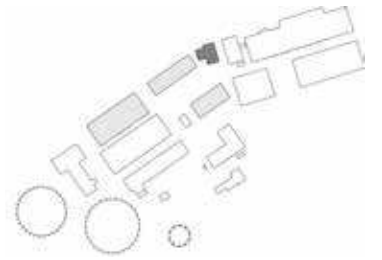

TAKKONSTRUKTION föreslagen - äldre delen

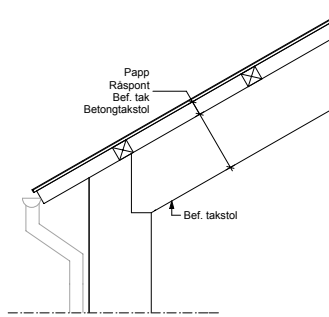

Taket isoleras interiört

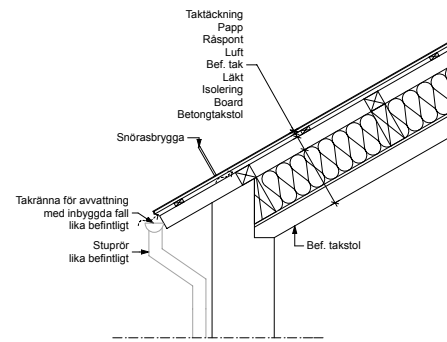

TAKKONSTRUKTION befintlig - nyare delen

TAKKONSTRUKTION föreslagen - nyare delen

Taket isoleras interiört

SEKTIONSPERSPEKTIV sett från söder

METODIKREDOVISNING

Metodikredovisning - praktisk hantering av antikvariska värden har tagits fram av Koncept Stockholm. Principerna visar på projektets intentioner. Området är ännu inte inventerat ner på detaljnivå, varför det kan visa sig att vissa byggnadsdelar är i sämre skick än de första undersökningarna indikerar. Detta skulle medföra att det kan bli nödvändigt att ersätta enstaka byggnadsdelar med helt nya. Arbetet sker i nära dialog med projektets antikvarier. De medverkar i projektets alla skalor – från övergripande analyser och inventeringar av området ner till detaljprojektering.

ÖVERGRIPANDE PRINCIPER

Principer för dörrar och fönster

Princip 1 – Gamla gjutjärnsfönster renoveras och kompletteras med ny innerbåge. I enstaka fall kan behov av rekonstruering av gjutjärnsfönster uppkomma.

Princip 2 – Träfönster renoveras, nytt glas monteras för att förbättra fönstrets energiprestanda. Skulle skicket visa sig vara för dåligt på befintligt fönster kan det bli aktuellt med nytillverkning. Utformning av eventuellt nya fönster sker i samråd med projektets antikvarie.

Princip 3 – Gamla dörrar renoveras och kompletteras med nytt glasparti som uppfyller krav på klimat- och skalskydd.

Princip 4 – Ursprungliga dörrlägen återskapas genom att senare ilagningar i sockel avlägsnas. Hål kompletteras med nytt entréparti.

Princip 5 – Nya entréöppningar i markplan skapas genom att fönster/dörr förlängs ned genom befintlig sockel.

Princip 6 – Nya håltagningar i befintlig mur/vägg görs var- samt med hänsyn till byggnadens fasadkomposition.

Principer för bjälklag

Princip 1 – Befintligt bjälklag byts ut mot nytt i samma läge som befintligt (pga föroreningar alternativt bristande bärlighet)

Princip 2 – Nytt bjälklag som släpper mot yttermur

Princip 3 – Nytt bjälklag som ansluter mot befintlig yttermur

Principer för ytterväggar

Princip 1 – Skador lagas, material lika befintligt

Princip 2 – Spår av verksamheten i fasad (lagningar, balkar etc) som är positiva för gatumiljön och inte riskerar skada befintliga fasader bevaras och renoveras

Princip 3 – Ytterväggar som är helt otäta kompletteras med klimatskal interiört

Principer för tak

Princip 1 – Befintliga takstolar behålls och kompletteras vid behov med nya takstolar

Princip 2 – Taklanterniner behålls och isoleras

Princip 3 – Tak isoleras invändigt

Princip 4 – Tak isoleras utvändigt (indraget från takfot)

Princip 5 – Nya takfönster

Principer för bottenplatta/källare

Princip 1 – Ny, isolerad bottenplatta i befintligt läge.

Princip 2 – Befintlig källare isoleras

Princip 3 – Hus ges ny, isolerad källare

Principer för tekniska installationer

Princip 1 – Tekniska installationer placeras om möjligt i källare

Princip 2 – Nya håltagningar i fasad för teknik minimeras och tas istället via tak eller befintligt hål i mur

Princip 3 – Tekniska installationer integreras i lanterniner

Principer för bärande struktur

Princip 1 – Gamla pelare bevaras/renoveras och kompletteras med nya för stabilitet vid behov

Princip 2 – Ny bärande struktur placeras fristående inne i befintligt hus

Princip 3 – Befintlig bärande struktur ersätts med modern struktur

Principer för nytillägg

Princip 1 – Nytillägg återknyter till historiska volymer

Princip 2 – Nytillägg ska lyfta fram och samspela med kvaliteterna i ursprunglig byggnad

Principer för nybyggnation

Princip 1 – Total omtolkning av byggd struktur

Princip 2 – Nybyggnation

HUS 8 - RENINGSHUSET

Dörrar och fönster

- Skivmaterial för fönster demonteras.
- Gjutjärnsfönster renoveras enligt princip 1. Ett fåtal existerande interiöra isolerrutor finns i byggnaden. De är i mycket dåligt skick och rivs.
- Högt sittande källarfönster renoveras enligt princip 1.
- Fönster i lanternin renoveras enligt princip 1. Merparten av de öppningar som är försedda med ventilationsraster ersätts med glasrutor lika övriga i lanterninen. Raster, utformning av typ befintlig, placeras i anslutning till ny ventilationsdragning.
- Originalportar i trä i fasad mot nordväst behandlas enligt princip 3.
- På fasad mot sydost används två existerande portar och tillkommer två nya portar. Första porten från väster är existerande och behandlas enligt princip 5 för att göra byggnaden tillgänglig. Andra porten är en ny håltagning nödvändig för brandutrymning och behandlas enligt princip 6. Tredje porten är befintlig, men inte ursprunglig. Stålporten demonteras och ersätts av större glasparti. Fjärde porten är ny och krävs för att göra byggnaden tillgänglig. Den behandlas enligt princip 6.

Bjälklag

- Existerande bjälklag som motsvarar plan 1 behandlas enligt princip 1. Ny höjd på bjälklag invid nya tillgängliga entréer.
- Bjälklaget för plan 2 är ett entresolbjälklag enligt princip 2 för att bevara rumsupplevelsen.

Ytterväggar

- Skador i form av frostsprängningar och föroreningar i ytterväggar repareras enligt princip 1.
- Produktionsframkallade skador i fasad mot sydost bevaras enligt princip 2.
- 4 st befintliga balkar mellan hus 9 och hus 8 bevaras om renovering visar sig vara möjlig.

Tak

- Befintliga polonceautakstolar bevaras och byggnaden kompletteras med ny bärande struktur enligt princip 1.
- Taklanterniner behålls och isoleras enligt princip 2.
- Tak isoleras både interiört (ovan polonceautakstol)

och exteriört med indrag från takstol. Val av högisolering material medger endast en mindre höjning av färdigt tak. Takfot ska behålla sin tidstypiska utformning. Fönster i lanternin behövs. Utformning av dessa ska vara anpassade till byggnadens karaktär och göras i samråd med antikvarie. Behov av byte av något alternativt flera fönster kan bli nödvändigt.

Bottenplatta/källare

- Ny källare KV2 grävs ut under befintlig KV1 enligt princip 3.

Tekniska installationer

- Tekniska installationer placeras i KV2 enligt princip 1.
- Nya håltagningar för installationer undviks i fasad.
- Tekniska installationer som dras upp i tak integreras i lanternin för att undvika fler håltagningar enligt princip 3.

Bärande struktur

- Ny bärande struktur kompletterar byggnaden enligt princip 2. Befintlig bärande struktur har hög föroreninghalt och demonteras.

Byggnadskomplement

- Befintlig lastbrygga har genom åren genomgått flera förändringar och är strukturellt underdimensionerad. Ny lastbrygga i befintligt läge vid fasad mot sydost. Lastbryggan utformas snarlik den befintliga och i samråd med antikvarie.

Nyttillägg

- Ej tillämbart
- Stentrappor mot Bobergsgatan renoveras. Nyttillverkning av räcke i utförande så likt originalräcke som modernerna krav tillåter.

Övrigt

- Del av produktionsteknisk utrustning exv gasledning i gavel mot hus 7 sparas och renoveras i den mån full sanering är möjlig.

HUS 14 - VERKSTADSHUSET

Dörrar och fönster

- Gjutjärnsfönster renoveras enligt princip 1. Ett fåtal existerande interiöra isolerrutor finns i byggnaden vilka byts ut för att uppnå energikrav.
- Senare tillkomna fönster i trä renoveras enligt princip 2.
- 3 st ursprungliga fönster i fasad mot nordväst återskapas.
- 4 av byggnadens ursprungliga entrédörrar har vid en senare tidpunkt byggts om till fönster. Dessa återfår nu sin funktion av entréer; Tre av dessa sitter i fasad mot nordväst, en mot sydost. Princip 4 tillämpas.
- Befintlig port mot sydväst bevaras enligt princip 3.
- I fasad mot sydost behandlas en port utifrån princip 3; Den behålls och kompletteras med nytt glasparti. Två portar ersätts med nya partier.

Bjälklag

- Existerande bjälklag mellan plan 1 och plan 2 behandlas enligt princip 1. Bjälklaget kompletteras med nytt bjälklag för större utbredning enligt princip 3.
- Bjälklaget mellan plan 2 och plan 3 ersätts med nytt bjälklag i ursprungligt läge och kompletteras ytterligare enligt princip 1 och 3.
- Befintliga bjälklag har bristande bärighet och behandlas enligt princip 1. I mindre omfattning kompletteras befintliga bjälklag.

Ytterväggar

- Skador i form av frostsprängningar i ytterväggar repareras enligt princip 1.
- Spår av produktionen bevaras enligt princip 2.

Tak

- Befintliga polonceautakstolar bevaras och byggnaden kompletteras med ny bärande struktur enligt princip 1.
- Taklanterniner renoveras. Avhängigt skicket, kan behov av nytillverkning i del eller helt bli nödvändigt.
- Tak isoleras både interiört (ovan polonceautakstol) och exteriört med indrag från takstol. Val av högisolerande material medger endast en mindre höjning av färdigt tak. Takfot ska behålla sin tidstypiska utformning.

Bottenplatta/källare

- Ny källare KV1 grävs ut under befintlig bottenplatta enligt princip 3.

Tekniska installationer

- Tekniska installationer placeras i KV1 och våning 2 enligt princip 1.
- Håltagningar för installationer undviks i fasad och tas via tak enligt princip 2.
- Tekniska installationer som dras upp i tak integreras i lanternin för att undvika fler håltagningar enligt princip 3.

Bärande struktur

- Ny bärande struktur kompletterar byggnaden enligt princip 2.

Nyttillägg

- Befintliga pelare bevaras och renoveras samt kompletteras vid behov enligt princip 1. Eventuellt kan i enstaka fall behövas demontering och återmontering av äldre pelare.

HUS 20 - MASKINHUSET

Dörrar och fönster

- Gjutjärnsfönster renoveras enligt princip 1.
- Befintliga stålfönster är i dåligt skick och byts mot nya. Originalritningar används som förlaga vid ny tillverkning.
- Maximalt fyra nya portar tas upp på fasad mot nordväst enligt princip 5. Utformning av nya portar anpassas efter nya fönster. Ny dörr i S:t Eriks portik i stil passande portiken.
- Befintlig port i fasad mot sydväst bevaras om möjligt, alternativt ersätts med ny tät port.
- Fem nya portar tas upp i fasad mot sydost enligt princip 5. Utformning av nya portar anpassas efter nya fönster. En existerande port bevaras och nytt glasat entréparti med utrymning ersätter befintlig dörr.
- Befintlig dörr i fasad mot nordost ersätts med ny dörr.

Bjälklag

- Befintligt bjälklag mellan källare och markplan ersätts med nytt bjälklag i ursprungligt läge enligt princip 1.
- Existerande bjälklag i plan 2 ersätts med nytt enligt princip 1 och kompletteras ytterligare enligt princip 3.
- Plan 3 blir ett nytt bjälklag i nytt läge enligt princip 3.

Ytterväggar

- Skador i form av frostsprängningar och föroreningar i ytterväggar repareras enligt princip 1.
- Produktionsframkallade skador och håltagningar bevaras enligt princip 2.

Tak

- Befintlig stomkonstruktion av fackverkstakstolar bevaras och kompletteras vid behov med ny bärande struktur enligt princip 1.
- Tak isoleras utvändigt enligt princip 4.
- Nya takfönster tas upp enligt princip 5.
- Ny ventilationshuv tillkommer på taket.

Bottenplatta/källare

- Byggnaden har delvis källare och står i övrigt med betongplatta på mark, åtgärd enligt princip 1. Befintlig källare utökas enligt princip 3.

Tekniska installationer

- Tekniska installationer placeras i KV1 enligt princip 1.
- Nya håltagningar för installationer undviks i fasad och tas via tak enligt princip 2.
- Tekniska installationer dras upp i tak för att undvika fler håltagningar enligt princip 2.

Bärande struktur

- Ny bärande struktur kompletterar byggnaden enligt princip 2.

Nyttillägg

- Ej tillämbart

Övrigt

- Travers renoveras

HUS 27 - ÅNGPANNEHUSET

Dörrar och fönster

- Skivmaterial för fönster demonteras.
- Gjutjärnsfönster renoveras enligt princip 1. Ett fåtal existerande interiöra isolerrutor finns i byggnaden vilka byts ut för att uppnå energikrav.
- Förtäckt fönster i fasad mot sydväst täcks av och ursprungligt fönster rekonstrueras.
- Befintlig port i fasad mot nordväst behandlas enligt princip 3.
- Två befintliga entréer i fasad mot sydost bevaras. Porten i väster ersätts av ett nytt glasat entréparti. Porten i öster bevaras och behandlas enligt princip 3.
- Två befintliga entréer i fasad mot nordost bevaras. Porten i sydost bevaras och behandlas enligt princip 3. Porten i norr ersätts av ett nytt glasat entréparti.
- Port i fasad mot sydväst behandlas enligt princip 3.

Bjälklag

- Byggnaden har källare.
- Befintligt bjälklag i byggnadens östra del ersätts med nytt enligt princip 1. I tillbyggnaden återskapas bjälklag enligt princip 3.

Ytterväggar

- Skador i form av frostsprängningar och föroreningar i ytterväggar repareras enligt princip 1.
- Befintlig putsyta inventeras, eventuella skador behandlas enligt princip 1, kulör lika fog.
- Produktionsframkallade skador och håltagningar bevaras enligt princip 2.

Tak

- Befintliga polonceautakstolar bevaras och byggnaden kompletteras vid behov med ny bärande struktur enligt princip 1.
- Tak isoleras både interiört (ovan polonceautakstol) och exteriört med indrag från takstol. Val av högisolerande material medger endast en mindre höjning av färdigt tak. Takfot ska behålla sin tidstypiska utformning. Fönster i lanternin behövs. Utformning av dessa ska vara anpassade till byggnadens karaktär och göras i samråd med antikvarie. Behov av byte av något alternativt flera fönster kan bli nödvändigt.

Bottenplatta/källare

- Källare behandlas enligt princip 1.

Tekniska installationer

- Tekniska installationer placeras i KV1 enligt princip 1.
- Håltagningar för installationer undviks i fasad och tas via tak enligt princip 2.
- Tekniska installationer som dras upp i tak integreras i lanternin för att undvika fler håltagningar enligt princip 3.

Bärande struktur

Nytillägg

